

HİTİT İLAHİYAT DERGİSİ

Hitit Theology Journal

e-ISSN: 2757-6949

Cilt | Volume 24 • Sayı | Number 1

Haziran 2025 | June 2025

Orta Çağ İtalya'sında Müslüman Şehir Lucera: Tehcir, Himaye ve Tasfiye

The Muslim City of Lucera in Medieval Italy: Deportation, Patronage, and Eradication

Nihal ŞAHİN UTKU

Doç. Dr.

Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Marmara University, Faculty of Theology, Programme in Islamic History and Arts, Department of Islamic History

İstanbul | Türkiye

nihal.sahin@marmara.edu.tr

0000-0003-2998-4026

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 02.02.2025

Kabul Tarihi | Accepted: 09.05.2025

Yayın Tarihi | Published: 30.06.2025

Atıf | Cite As

Utku Şahin, Nihal. "Orta Çağ İtalyası'nda Müslüman Şehir Lucera: Tehcir, Himaye ve Tasfiye". *Hitit İlahiyat Dergisi* 24/1 (2025), 7-35.
<https://doi.org/10.14395/hid.1631507>.

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yapay Zeka Etik Beyanı: Yazar bu makalenin hazırlanma sürecinin hiç bir aşamasında yapay zekadan faydalanılmadığını; bu konuda tüm sorumluluğun kendisine (kendilerine) ait olduğunu beyan etmektedir.

Etik Bildirim: ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two external double-blind peer review.

It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Artificial Intelligence Ethical Statement: The author declares that artificial intelligence was not utilized at any stage of the preparation process of this article and accepts full responsibility in this regard

Complaints: ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org/en/pub/hid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.

The Muslim City of Lucera in Medieval Italy: Deportation, Patronage, and Eradication

Abstract

This study examines the transformation of Lucera, located in southern Italy in the 13th century, into a Muslim settlement as a result of the relocation of Muslims who had been expelled from Sicily. It explores the roles Lucera assumed with this identity and its ultimate demise. Lucera, which has not been adequately examined by scholars in the field of Islamic history, represents a unique chapter in medieval European history. In Turkish academic literature, for example, Lucera has been mentioned only as the final destination of the exiled Muslims from Sicily, without being subject to a detailed examination. Following the Norman conquest of Sicily and subsequent Hohenstaufen rule, Frederick II forcibly resettled Sicilian Muslims to Lucera as part of a broader strategy to control and utilize this population. This forced exile was different from others in that the population was moved not to the exteriors of the borders of the ruling country, but to the heart of southern Italy. Established as a Muslim enclave, Lucera thrived economically and militarily, contributing significantly to the crown while maintaining its Islamic identity within an otherwise missionary Christian geopolitical landscape. During this period, Lucera became a significant center that contributed economically to the ruling Hohenstaufen and Angevin dynasties of southern Italy through tax revenues and military services. Its agricultural productivity, particularly in wheat, wine, and olive oil, alongside its skilled artisanal crafts and trade, made it indispensable to the crown. The city also served as a critical military outpost, supplying trained archers and soldiers who played pivotal roles in royal armies. As there are limited historical and archeological materials that would enlighten modern historians as to the nature of the Muslim culture in the city, one cannot be certain as to how Islam shaped the lives of the residents. However, it is known that the city had a mosque, the call to prayer was made, and madrasa was probably established. In any case, the Islamic character of the population was sufficiently distinct to provoke Papal discontent, rendering this Muslim settlement precariously positioned within the volatile political landscape of 13th century southern Europe. Drawing from royal correspondences, archival materials, and contemporary narratives, this study reconsiders the settlement's trajectory from its establishment to its annihilation in 1300 under Charles II of Anjou. It evaluates Lucera's socio-political and economic structures, exploring how the settlement functioned as an integrated yet segregated entity within the kingdom. It also examines the different explanations speculated by historians on the motivations for Lucera's destruction. Earlier scholarship often attributed this event to religious zeal and political considerations, casting Charles II as a devout crusader aligned with the Papacy in his efforts to eradicate the Muslim presence. While this perspective holds merit, it oversimplifies the multifaceted reasons behind Lucera's demise. Other historians have pointed to the financial gains the crown might have secured from liquidating Lucera's assets, including its goods and population. More recent studies have sought to contextualize this seemingly irrational act within the framework of state-building efforts. These different interpretations are the result of a lack of concrete historical evidence aside from the textual correspondence containing royal decrees concerning Lucera as well as letters exchanged with the Papacy. While these sources offer rich material that helps reconstruct the political and social history of Muslim Lucera, they reflect the biases and rhetoric of ruling elites, resulting in skewed perspectives. Acknowledging the limitations posed by such availability bias, this article evaluates the competing explanations for Lucera's destruction. It proposes that the attack was a tactical decision by Charles II, driven by the volatile political environment of shifting loyalties and allegiances. It suggests that, in an effort to convert a perceived vulnerability into a strategic advantage, Charles II executed a well-planned liquidation of Muslim Lucera decision that, in the years following, created significant challenges to the welfare of the Angevin throne.

Keywords: Medieval History, Muslim Minorities, Italy, Lucera, Hohenstaufen-Angevin Conflict, Forced Deportation and Resettlement.

Orta Çağ İtalya'sında Müslüman Şehir Lucera: Tehcir, Himaye ve Tasfiye

Öz

Bu çalışma, 13. yüzyılda Güney İtalya'da yer alan Lucera'nın, Sicilya'dan tehcir edilen Müslümanların buraya yerleştirilmesiyle bir Müslüman yerleşim yeri hâline gelmesini, bu kimliğiyle üstlendiği rolleri ve nihai olarak yok oluşunu incelemektedir. İslam tarihi alanındaki akademisyenler tarafından yeterince ele alınmamış olan Lucera, Orta Çağ Avrupa tarihinin özgün bir kesitini temsil etmektedir. Türkçe akademik literatürde ise Lucera'dan sadece Sicilya'dan sürülen Müslümanların son durağı olarak bahsedilmektedir. Normanların Sicilya'yı istila etmesinin ardından, Hohenstaufen idaresi altında II. Frederick, bölgedeki Müslüman ahaliyi kontrol altına almak ve kraliyetin menfaatleri doğrultusunda konumlandırmak amacıyla zorunlu bir göçe tabi tutmuş ve sınır ötesine gönderen klasik tehcir uygulamalarından farklı olarak, onları İtalya'nın iç bölgelerindeki Lucera'ya yerleştirmiştir. Bir Müslüman yerleşim yeri olarak düzenlenen Lucera, göçten sonra ekonomik ve askerî bakımdan gelişerek krallığa önemli katkılar sağlamış, aynı zamanda misyoner Hristiyan bir anlayışın hâkim olduğu dönemin siyasal atmosferinde İslami kimliğini koruyabilmiştir. Lucera, bu yıllarda Güney İtalya'yı yöneten Hohenstaufen ve Angevin hanedanlarına vergi gelirleri ve askerî hizmetler yoluyla ekonomik katkı sağlayan önemli bir merkez hâline gelmiştir. Özellikle buğday, şarap ve zeytinyağı üretimindeki tarımsal verimliliği ile zanaat ve ticaretteki etkinliği, şehri kralliyet için vazgeçilmez kılmıştır. Lucera, ayrıca maharetli okçularıyla kralliyet ordularında kritik

roller üstlenen önemli bir askerî üs olarak hizmet vermiştir. Şehirdeki Müslüman kültürüne dair günümüz tarihçilerini aydınlatabilecek tarihî ve arkeolojik materyallerin sınırlı olması, İslam'ın şehrin sakinlerinin günlük hayatları üzerindeki etkilerini kesin bir şekilde ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, şehirde bir caminin bulunduğu, ezanın okunduğu ve muhtemelen bir medresenin kurulduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Her hâlükârda, nüfusun İslami kimliği, Papalığın sürekli şikâyet ettiği bir husus olmuş ve bu durum Lucera'yı 13. yüzyıl Güney Avrupa'sının değişken siyasi ortamında oldukça hassas bir konuma yerleştirmiştir. Kraliyet yazışmaları, arşiv malzemeleri ve döneme dair anlatımlara dayanan bu çalışma, Lucera'nın kuruluşundan 1300 yılında II. Charles tarafından yok edilmesine kadar olan süreci ele almakta; şehrin sosyopolitik ve ekonomik yapısını değerlendirerek krallık içinde hem entegre hem de ayrılmış bir yapı olarak nasıl işlediğini incelemektedir. Ayrıca, Lucera'nın yok edilmesine ilişkin tarihçilerin ileri sürdüğü farklı açıklamaları analiz etmektedir. Erken dönem çalışmalar, bu olayı genellikle dinî hezeyan ve siyasi kaygılara bağlayarak II. Charles'ı Müslüman nüfusu ortadan kaldırma çabalarında Papalıkla uyumlu, dindar bir haçlı olarak tasvir etmiştir. Bu bakış açısı bazı yönlerden kabul edilebilir olmakla birlikte, Lucera'nın çöküşüne neden olan çok yönlü dinamikleri tek bir unsura indirgemektedir. Kimi tarihçiler ise, tahtın Lucera'nın mallarını ve ahalisini tasfiye ederek elde edebileceği ekonomik kazanç beklentisine odaklanmıştır. Yakın dönem çalışmalara gelince, ilk bakışta anlamlandırılması güç görünen bu uygulamayı, devlet inşası bağlamında değerlendirmeye yönelmiştir. Yaklaşımlardaki bu farklılıkların temel sebebi, kralın Lucera ile ilgili emirleri ve saray ile Papalık arasındaki yazışmalar haricinde konuyu aydınlatabilecek somut tarihî kanıtların eksikliğidir. Söz konusu yazışmalar, Müslüman Lucera'nın siyasi ve sosyal tarihini yeniden inşa etmek için zengin materyaller sunsa da egemen elitlerin ön yargılarını ve iddialarını yansıttığı için yanlı bir bakış açısı taşımaktadır. Bu makale, mevcut kaynakların kısıtlarını göz önünde bulundurarak, tarihsel olayların çarpıtılma riskine duyarlı bir bakış açısıyla Lucera'nın Müslüman bir yerleşim olarak ortadan kaldırılmasına dair farklı açıklamaları değerlendirmektedir. Çalışma saldırının, sadakat ve ittifakların değişkenlik gösterdiği bir siyasi ortamda gerçekleştiğini ve II. Charles'ın bu süreçte kendi konumunu güçlendirmek amacıyla bu kararı aldığını öne sürmektedir. Bu çerçevede, II. Charles'ın gelecekte aleyhine kullanılabilecek bir zafiyeti stratejik bir avantaja dönüştürme çabasıyla Müslüman Lucera'yı planlı bir şekilde tasfiye ettiği, ancak bu kararın uzun vadede Angevin tahtının refahını olumsuz etkilediği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ Tarihi, Müslüman Azınlıklar, İtalya, Lucera, Hohenstaufen-Angevin Çatışması, Tehcir ve İskân.

Giriş

Güney İtalya, Akdeniz'in merkezinde Avrupa ile Afrika ve Doğu ile Batı arasındaki başlıca kavşak noktalarından biridir. Sicilya Adası, İtalya yarımadasının güney ucunda yer almakta olup, stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca farklı uygarlıkların egemenliğine sahne olmuştur. Bu bölgenin jeopolitik önemi, Orta Çağ boyunca hem Akdeniz ticaret yolları hem de dinî-siyasi rekabetler açısından belirleyici olmuştur. 13. yüzyılda Güney İtalya'daki Lucera yerleşimi, Orta Çağ Avrupa tarihinin özgün ancak yeterince araştırılmamış bir kesitini temsil etmektedir. Sicilya'nın Normanlar tarafından ele geçirilmesinin ardından Hohenstaufen hanedanının yönetimi altında, bölgedeki Müslüman nüfus giderek artan bir marjinalleşme süreci yaşamış ve bu durum, Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick döneminde gerçekleşen toplu sürgünle sonuçlanmıştır. II. Frederick gerek otoritesini pekiştirmek gerekse dağınık Müslüman nüfusun neden olduğu yönetim sorunlarını çözmek amacıyla, Güney İtalya'nın Apulia bölgesindeki Lucera'yı bir Müslüman yerleşimine dönüştürmüştür.

Lucera, 75 yıl boyunca Hristiyan bir coğrafyada, kendine özgü bir İslam toplumu olarak varlık göstermiş; kültürel ve dinî kimliğini büyük ölçüde muhafaza ederken, Güney İtalya'nın sürekli değişen siyasi atmosferinde iki farklı hanedanın ekonomik ve askerî gücüne önemli katkılarda bulunmuştur. Müslüman Lucera tarımsal üretimi, tüccarı ve zanaatkarları ile öne çıkmış, kraliyete sadık askerî gücü ve civarındaki yerleşimlere göre oldukça fazla vergi katkısıyla dikkat çekmiştir. Ancak bölgenin, Papalığın da müdahil olduğu çok taraflı siyasi denkleminde, Lucera'nın varlığı Güney İtalya'yı yöneten krallar için hem bir fırsat hem de bir meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Şehrin 13. yüzyıldaki tarihi, Orta Çağ Akdeniz'inde dinler arası etkileşimlerin karmaşıklığını ortaya koyarak, bir yandan bir arada yaşama imkânlarını diğer yandan da azınlık topluluklarının değişken siyasi şartlar karşısındaki savunmasızlığını gözler önüne sermektedir.

Aynı zamanda, tarihte zorunlu göç ve devlet politikalarının kültürel ve dinî toplulukların yapısını nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Güney İtalya'da yaşayan Müslümanlara yönelik akademik ilginin, büyük ölçüde M. Amari'nin arşiv belgelerine dayalı *Storia dei Musulmani di Sicilia*¹ adlı eseriyle başladığını söylemek mümkündür. Sicilya'daki Müslümanlarla ilgili bu temel kaynak, makalenin odaklandığı dönemin öncesine yoğunlaştığı için çalışmada sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Öte yandan Pietro Egidi'nin “La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione”² ve özellikle arşiv belgelerinden derlediği *Codice Diplomatico dei Saraceni di Lucera*³ adlı araştırmaları, Lucera'nın Müslüman tarihi ve Angevin yönetiminin dinamiklerini anlamak açısından en önemli kaynaklar arasında kabul edilmektedir. Egidi, daha önce yayımlanmamış çok sayıda belgeyi titizlikle inceleyerek, Lucera'daki Müslüman yerleşiminin kuruluşunu, toplumsal ve ekonomik yapısını ve nihai yıkımını detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Resmî anlatıları sorgulayan Egidi, şehirdeki Müslüman nüfusun yok edilme nedenlerini yalnızca dinî ve siyasi gerekçelerle sınırlı tutmamış, bu sürecin ekonomik ve mali boyutlarının da olabileceğini ileri sürmüştür. Lucera ile ilgili günümüzde yapılan araştırmalar, Egidi'nin bu çalışmalarıyla başlamıştır.

Bunların yanı sıra *I Registri della Cancelleria Angioina*⁴ ve Il. Frederick'in yazışmalarının derlendiği *Historia Diplomatica Friderici Secundi*⁵ gibi koleksiyonlar da Güney İtalya'daki Müslümanların tarihine ışık tutan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bunlardan ilki, Angevin hanedanının divan belgelerini içeren ve 1950'den bu yana belli aralıklarla yayımlanan arşiv koleksiyonudur. Angevinlerin 13. ve 14. yüzyıllardaki tarihine dair temel bilgiler sunan bu koleksiyon, Lucera'daki olayları anlamada da kritik bir rol oynamaktadır. İkinci arşiv ise Orta Çağ İtalya'sının siyasi, idari ve toplumsal dinamiklerini kavramak için vazgeçilmez bir kaynak olup, özellikle Lucera ile ilgili belgeleriyle dikkat çekmektedir. Bu belgeler, Müslüman Lucera'nın imparatorluğa katkılarını, kraliyetin bu yerleşim ile olan ilişkilerini ve Papalıkla şekillenen siyasi bağlamı detaylandırması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Lucera ile ilgili olarak yukarıda bahsedilen birincil kaynakların yanı sıra, konuya ilişkin akademik çalışmaların önemli bir kısmı İtalyanca makalelerden oluşmaktadır. Örneğin, R. Bevere, Egidi'nin bulgularını temel alarak Müslüman Lucera'nın yıkımı üzerine erken dönemde dikkate değer değerlendirmelerde bulunmuştur.⁶ İngilizce literatürde ise D. Abulafia'nın makaleleri ile J. A. Taylor'ın Lucera'nın tarihine dair çalışması dikkat çekmektedir.⁷ Ayrıca, Harper'ın Toronto Üniversitesi bünyesinde hazırladığı doktora tezi, Lucera'nın Müslümanlardan arındırılmasının ardından bir Hristiyan şehri olarak yeniden inşasını inceleyerek, Il. Charles'ın saldırısına farklı bir

¹ Bk. Michelle Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia* (Floransa: Felice de Monnier, 1854).

² Çalışma, 1911'den 1914 yılına kadar kısımlar hâlinde Güney İtalya tarihini ele alan *Archivio Storico per le Province Napoletane* dergisinde basılmıştır. İlk kısım için bk. Pietro Egidi, “La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione”, *Archivio Storico per le Province Napoletane* 36/4 (1911), 598-694. Son kısım için bk. Pietro Egidi, “La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione”, *Archivio Storico per le Province Napoletane* 39/4 (1914), 697-766.

³ Bk. Pietro Egidi (ed.), *Codice Diplomatico dei Saraceni di Lucera* (Napoli: Tip. L. Pierro, 1917).

⁴ Riccardo Filangieri di Candida vd. (ed.), *I Registri della Cancelleria Angioina* (Napoli: Accademia Pontaniana, 1950-2010).

⁵ Bk. J. L. A. Huillard-Breholles (ed.), *Historia Diplomatica Friderici Secundi* (Paris: Henricus Plon, 1852-1861).

⁶ Bk. Riccardo Bevere, “Ancora Sulla Causa della Distruzione della Colonia Saracena ai Lucera”, *Archivio Storico per le Province Napoletane* 60/21 (1935), 222-228.

⁷ David Abulafia, “Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II's Relations with Jews and Muslims”, *Studies in the History of Art 44/Symposium Papers XXIV: Intellectual Life at the Court of Frederick II Hohenstaufen* (1994), 213-224; David Abulafia, “The Last Muslims in Italy”, *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society* 125 (2007), 271-287; Julie Ann Taylor, *Muslims in Medieval Italy: The Colony at Lucera* (Lanham: Lexington Books, 2005).

açıdan bakmaktadır.⁸ A. Metcalfe'nin kitabı ise, Lucera'yı Orta Çağ İtalya'sındaki Müslümanların genel durumu bağlamında ele almasıyla kayda değer bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.⁹

Bu makale, Lucera'nın Müslüman bir yerleşim olarak kuruluşunu, mahiyetini ve özellikle nihai çöküşünü ele alarak, İslam tarihçilerinin genellikle ihmal ettiği bu coğrafya ve zaman dilimine ilişkin mevcut çalışmaları ve değerlendirmeleri incelemektedir. Neredeyse tamamen kraliyet yazışmalarından inşa edilmiş olan tarihi, Lucera ile ilgili bazı önemli sorulara tatmin edici cevaplar vermeyi zorlaştırmaktadır. Söz konusu yazışmalar, her ne kadar şehirdeki hayatın farklı yönlerine dair bilgiler sunsa da esasen kraliyetin bakış açısını ve gerekçelerini yansıtmaktadır. Bu durum, Lucera'daki İslami hayatın niteliği, Müslüman varlığının sona ermesine yol açan etkenler ve bölge halkının akıbeti gibi konular hakkında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu çalışma, bir taraftan İslam tarihçilerinin yabancı olduğu Lucera Müslümanlarının tarihine ışık tutarken, diğer taraftan da kraliyet yazışmalarından hareketle bu konuda yapılan araştırmaları arşiv belgeleri çerçevesinde değerlendirmekte ve öne sürülen tezlerin geçerliliğini sorgulamaktadır. Söz konusu tarih malzemesini kendi bağlamında okumaya çalışan ve bir içerik analizi olan bu deneme, Lucera'da yaşananlara sebep olan dinamikleri bugünün olguları ve değer yargılarından mümkün olduğunca bağımsız bir şekilde tesis etmeye odaklanmaktadır.

1. Müslümanların Sicilya'daki Son Yüzyılı ve Tehcir

1.1. Norman Krallığı Dönemi

Sicilya, 9. yüzyılın başlarından itibaren Müslüman fetihleriyle İslam dünyasının önemli bir parçası hâline gelmiştir. 827 yılında, Endülüs ve Kuzey Afrika'dan gelen Aglabîler, adaya ayak basmış ve uzun süren savaşlar sonucunda 831'de Palermo'yu ele geçirmişlerdir. Takip eden yetmiş yıl boyunca Müslümanlar adadaki hakimiyetlerini sürekli genişletmişler ve 10. yüzyılın başlarından itibaren Sicilya'da bağımsız emirlikler tesis etmişlerdir. Bu süreçte Sicilya, yalnızca Akdeniz'de önemli bir ticaret ve denizcilik merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda bilim, sanat, mimari ve tarım alanlarında İslam medeniyetinin dinamik bir uzantısı hâline gelmiştir. Özellikle Palermo, dönemin İslam şehir kültürünü yansıtan önemli bir merkez olmuştur. Sicilya'daki İslami yönetim hem tarımsal altyapıyı geliştirmiş hem de şehircilik, mühendislik ve ticarette yeni açılımlar sağlamıştır. Ada, yaklaşık iki yüzyıl boyunca, siyasi dalgalanmalara rağmen, İslam dünyasının önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. 1061-1091 yılları arasında Sicilya'yı ele geçiren Normanlar İslam hâkimiyetine son vermiş olsa da Müslüman topluluklar bölgenin demografik ve ekonomik yapısında etkili bir unsur olmaya devam etmiştir.¹⁰

Bir yüzyıl sonrasında bile Müslüman kimliği adada kendini belirgin bir şekilde göstermiştir. Nitekim 1184 yılında Sicilya'yı ziyaret eden İbn Cübeyr'in (ö. 614/1217) gözlemleri, Müslümanların adadaki etkisinin ne denli derin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etki, yalnızca tarımsal yenilikler ve ticaretle sınırlı kalmamış; yerel kültürü ve bölge insanının hayat tarzını da şekillendirmiştir. İbn Cübeyr, Hristiyan kadınların Müslümanların giyim tarzını benimsediklerini ve Arapçayı akıcı bir şekilde konuştuklarını şu sözlerle ifade etmiştir: "Bu şehirdeki Hristiyan kadınların kıyafetleri

⁸ Bk. Alexander Harper, *Patronage in the re-Christianized Landscape of Angevin Apulia: the Rebuilding of Luceria Sarracenorum into Civitas Sanctae Mariae* (Toronto: University of Toronto, Doktora Tezi, 2014).

⁹ Bk. Alex Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009).

¹⁰ Sicilya'daki İslam varlığı ve Norman Krallığı döneminde adadaki Müslümanların durumu hakkında detaylı tarihçe ve değerlendirmeler için bk. Yusuf Yıldız, "15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 40 (2017), 67-74; Mahmut H. Şakiroğlu, "Sicilya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/138.

Müslümanların kıyafetleridir. Arapçayı fasih bir şekilde konuşmaktadırlar ve örtülü ve peçelidirler.”¹¹

Sicilya'daki Müslüman varlığının etkisi, başta I. Roger (ö. 1101) ve II. Roger (ö. 1130) olmak üzere adanın hâkimi Norman yöneticilerinin politikalarına da yansımıştır. I. Roger ve oğlu, Sicilya'nın çokkültürlü dokusunu yönetim anlayışlarına entegre etmiş ve bu çeşitliliği hem görmeyi hem de göstermeyi amaçlayan bir yaklaşım sergilemişlerdir. Norman yöneticiler, Avrupa Hristiyanlığı kadar Bizans ve İslam geleneklerinden de etkilenmiş ve bu etkileri politikalarının yanı sıra sanat ve mimarilerine de yansıtmışlardır.¹² Bu çokkültürlü anlayışın dikkat çekici bir örneği, *Cappella Palatina*'daki mukarnas oymalı tavan süslemeleridir. İslam sanatından izler taşıyan bu tezyinatta II. Roger, tahtın üzerinde bağdaş kurmuş bir vaziyette tasvir edilmiştir. Söz konusu tasvir, Avrupa'ya özgü betimlemeleri İslam hükümdarlarının görsel temalarıyla birleştiren çarpıcı bir sembol niteliğindedir. Bu estetik sentez hem uluslararası hem de yerel düzeyde meşruiyet sağlamaya yönelik bir propaganda aracı olarak işlev görmüştür. Sicilya'nın “*populus trilinguis*” (üç dilli halk) yapısına uygun olarak II. Roger, Katolik, Bizans ve İslam geleneklerini yönetim anlayışında birleştirmiş ve bu kültürlerin idari sembollerini ustaca kullanmıştır.¹³ Bu yaklaşım, Emevî hanedanının farklı milletleri yönettikleri dönemde inşa ettikleri kasır ve saraylarda kullanılan sanatsal ve siyasi imgelerle benzerlik taşımaktadır.

Sicilya'nın ilk Norman krallarının kültürel birleştiricilik mesajı, Müslümanlarla ilişkilerinde de kendini göstermiştir. Müslümanlar yalnızca tarım, zanaat ve ticarete değil, aynı zamanda idari işlerde de görev almış ve belirli sınırlar dâhilinde özerk bir hayat sürdürmüşlerdir. Sarayda, kralın yakın çevresinde İdrisî (ö. 560/1165) gibi Müslüman ilim adamları da yer almıştır. Ancak Yahudi ve Müslümanlara yönelik bu tahammül ve müsamaha süreklilik arz etmemiş, dönemsel dalgalanmalar göstermiştir. Norman krallar, özellikle yaşlandıklarında veya kilise ve Papalıkla ilişkilerini bozmamak adına daha misyonerce bir tavır sergileyebilmişlerdir. Nitekim Salerno Başpiskoposu ve kronik yazarı Romuald Guarna (ö. 1181), II. Roger'ın hayatının sonlarına doğru dünya işlerinden uzaklaşarak kendini dine verdiğini, kiliseleri ihya ettiğini, Yahudi ve Müslümanların Hristiyanlaşmaları için gayret gösterdiğini, hatta bu dini tercih edenlere mükâfatlar verdiğini aktarmıştır.¹⁴

12. yüzyılın sonlarına doğru, yaklaşık bir asır süren nispeten uyumlu bir dönem nihayete ermiş ve şartlar belirgin ve hızlı bir şekilde Müslümanların aleyhine dönmüştür. II. Roger'ın oğlu I. William (ö. 1166) döneminde baş gösteren siyasi istikrasızlık sırasında krala karşı isyan eden Norman soyluları, Sicilya sarayında hâlâ etkili olan Müslüman ve Müslüman asıllı idarecilere karşı da oldukça tepki göstermiştir.¹⁵ Sicilya Krallığı'nın Kuzey Afrika'daki kolonilerini kaybetmesinin sorumluluğu, söz konusu Müslüman yöneticilere yüklenmiş, bu durum Müslüman halkın da hedef alınmasına ve bazı bölgelerde kırımların yaşanmasına neden olmuştur.¹⁶ Bir sonraki kral II. William'ın (ö. 1189), Akdeniz'de Müslüman ülkelere karşı düzenlediği başarısız saldırılar da Sicilya'daki toplumsal gerginliği artırmış; aynı dönemde Selâhaddin-i Eyyûbî'nin (ö. 589/1193) Haçlılara karşı kazandığı zaferler ise Avrupa'da Müslüman karşıtı hissiyatı iyice körüklemiştir. Her

¹¹ Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed İbn Cübeyr, *Rihletü İbn Cübeyr* (Beyrut: Dar ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 274.

¹² Yıldız, “15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar”, 73.

¹³ Karen C. Britt, “Roger II of Sicily: Rex, Basileus, and Khalif? Identity, Politics, and Propaganda in the Cappella Palatina”, *Mediterranean Studies* 16 (2007), 25, 29, 34.

¹⁴ Romualdo Guarna, *Romualdi Salernitani Chronicon*, ed. C. A. Garufi (Castello: Casa Editrice Scipione Lapi, 1935), 236.

¹⁵ Seyhun Şahin, *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016), 195. Saraydaki çokkültürlülük dönemin gravürlerine de yansımıştır; bk. Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2008), 3/3, 7.

¹⁶ Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 181-186.

ne kadar II. William'ın iktidarı nispeten sakin geçse de Müslümanlara yönelik olumsuz tavırlar hem toplum hem de idareciler üzerinde etkili olmuş ve bu durum baskıların artmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda Müslümanlar arasında Hristiyanlığı tercih etme, kimliğini gizleme veya ülkeden ayrılarak Kuzey Afrika'ya göç etme gibi temayüller baş göstermiştir.¹⁷

Nitekim bu dönemde Sicilya'yı ziyaret eden İbn Cübeyr de Müslümanların içinde bulunduğu karmaşık durumu seyahatnamesinde aktarmıştır. Seyyah, adaya yaklaşıırken karaya oturan gemilerdeki fakir Müslümanların taşınmasının sandalcılar tarafından reddedildiğini, bu kişilerin ücretlerini tesadüfen Messina'da bulunan Kral William'ın ödeyerek kendilerini kurtardığını aktarmıştır. İbn Cübeyr, bolluk içinde bir ada olan Sicilya'da Hristiyanlarla Müslümanların bir arada yaşadığını, ancak Müslümanların ağır vergilere tabi tutulduğunu vurgulamıştır. Müslümanların bir kısmının sarayda istihdam edilse de çoğunluğun dinlerini gizlemek zorunda kaldıklarını, ibadetlerini alenen yapmaktan çekindiklerini ve öldürülme korkusu yaşadıklarını onların ifadelerine dayanarak aktarmıştır. Bu şartlar altında dahi sarayda gizlice İslam'ı tercih eden Hristiyanların olduğuna dair bilgilerin kendisine söylendiğini nakleden İbn Cübeyr, buradaki Müslümanların dinî samimiyetlerini koruma çabalarına dikkat çekmiştir.¹⁸

Papanın da yönlendirmesiyle Sicilya'nın Hristiyanlaştırılması doğrultusunda atılan adımlar, özellikle adanın batı ve güneydoğusunda geniş arazilerin mülkiyetinin kiliseye devredilmesiyle belirginleşmiştir. Bu politikalar, bölgedeki Müslümanları kilise topraklarını işleyen serfler statüsüne indirgemiş ve Müslüman ahali arasında ciddi bir huzursuzluğa yol açmıştır. II. William'ın ölümünün ardından yaşanan siyasi boşluk döneminde bu nüfus içinde ayaklananlar olmuş ve özellikle adanın dağlık bölgelerinde bağımsızlıklarını ilan eden Müslüman topluluklar ortaya çıkmıştır.¹⁹

1.2. II. Frederick ve Tehcir

Kutsal Roma İmparatoru VI. Henry (ö. 1197) ve Sicilya Kraliçesi Constance'ın (ö. 1198) oğlu olarak 1194 yılında dünyaya gelen II. Frederick (ö. 1250), tarihçiler arasında müspet ve menfi yorumlara konu olmuştur.²⁰ Müslümanları etkin bir şekilde ordusunda bulundurması nedeniyle Papalığın tepkisini çeken ve birkaç kez de aforoz edilen Frederick, Kudüs'ü diploması yoluyla Eyyûbîlerden geri almasıyla da tanınmaktadır. Bununla birlikte onun, Sicilya'da karşı karşıya kaldığı isyanlara tepkisi son derece sert olmuştur. Bir taraftan isyancılarla silahlı mücadeleye girişerek elebaşı konumunda olanları infaz ettirirken, diğer taraftan Müslüman halkın Hristiyanlaştırılması konusunda kilisenin faaliyetlerini desteklemiştir. 1220'lerin başlarından itibaren de Sicilya'daki Müslüman nüfusu kontrol altına almak ve feodal düzen içindeki statülerini doğrudan kraliyete bağlamak amacıyla adanın çokkültürlü yapısını geri dönülmez biçimde değiştiren bir tehcir politikası uygulamaya koymuştur.²¹

¹⁷ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 216; Şahin, *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar*, 171-194.

¹⁸ İbn Cübeyr, *Rihletu İbn Cübeyr*, 265-269.

¹⁹ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 272-273; Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 275-280. Sicilya'daki Müslümanların son yıllarında yaşananlara dair Arapça kaynaklarda neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Eyyûbî döneminde Suriye bölgesindeki yöneticilerle yakın çalıştığı düşünülen Eyyûbî Veziri İbn Nazîf'in dönemin olaylarını kaydettiği *Târîhu'l-mansûrî* başlıklı eseri istisnadır. Bu eserde, aslen Sicilyalı olmayan İbn Abbâd isimli birinin adanın özellikle dağlık bölgelerinde hâkimiyet kurduğu ifade edilmektedir; bk. Ebû'l-Fezâil Muhammed b. Alî b. Nazîf el-Hamevî, *et-Târîhu'l-mansûrî telhîs el-keşf ve'l-beyân fi havâdisi'z-zam'an*, ed. Ebu'l-'iyd Dudu (Şam: Matbaatu'l-Hicâz, 1981), 99.

²⁰ II. Frederick'in hayatı ve şahsiyeti hakkında bk. Yusuf Yıldız, "Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250) ve İslam Bilim Mirası", *Journal of History Studies* 9/1 (2017), 175-198.

²¹ Bu dönemle ilgili detaylar için bk. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, 3/2 601-603, 611-621; Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 6-13; Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 280-285; Yıldız, "15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar", 76-79. Eyyûbî tarihçisi İbn Nazîf'e göre Frederick tarafından kuşatılan kaledeki Müslümanların şevki kırılmış ve nihayetinde safları

Tehcir politikası, genellikle dinî bir görünüm taşımakla birlikte, çoğunlukla siyasi ve askerî gerekçelerle bir bölgenin demografik yapısını değiştirmek için tarih boyunca uygulanan bir yöntemdir. Ancak II. Frederick'in bu politikayı hayata geçirme biçimi, alışılmış tehcir uygulamalarından ayrılmaktadır. Papalık tarafından savaş açılmış bir dinin mensuplarını, İspanya'da olduğu gibi Hristiyan topraklarının dışına sürmek yerine, aksine İtalya'nın daha merkezî bölgelerine taşımıştır. Hareketli geçmişine nispetle canlılığı oldukça azalmış olan, ancak yine de belli bir Hristiyan nüfusun yaşadığı Lucera'ya yerleştirilen Müslümanlara oldukça iyi imkânlar sağlanmıştır. Başlangıçta kilise ile yerel Hristiyanlar arasında yaşanan gerginliklerde kral, çoğu zaman yeni yerleşimcilerin huzurunun korunmasını emretmiştir.²²

Sicilya'dan ilk zorunlu göçün 1223'te yapıldığı kayıtlara geçmişse de sürecin daha önce başlamış olması muhtemeldir. Göçlerin parça parça düzenlendiği ve yaklaşık yirmi yıl sürdüğü tahmin edilmektedir. Kayıtlar, dağlık bölgelerden indirilen Müslümanların önce Sicilya'nın ovalarında iskân edildiğine, ardından planlı bir şekilde Lucera'ya yerleştirildiğine ve bu sürecin uzun bir takvime yayıldığına işaret etmektedir.²³ İskân sürecinde Müslüman nüfusun büyük kayıplar verdiği aktarılmaktadır. Eyyûbî veziri ve tarihçisi İbn Nazîf'in (ö. 651/1253'ten sonra) nakline göre, Sicilya'nın önde gelen Müslümanlarından biri olan Ahmed b. Ebu'l-Kâsım er-Rummân, Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'e (ö. 635/1238) başvurarak II. Frederick'in Sicilya'da yaptığı zulümleri anlatmış; mallarına ve mülklerine el konulan 170 bin Müslümanın tehcir edildiğini, bir o kadarının da öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Ayrıca sultanın bu konuda Frederick'e bir mektup yazdığı da belirtilmiştir.²⁴

Göçe zorlanan nüfusun bu kadar olmadığı tahmin edilmektedir. Günümüz araştırmacıları, nüfusu 10 bin ile 100 bin arasında tahmin edilen Lucera'ya 15 bin ile 30 bin Müslümanın tehcir edildiğini düşünmektedir.²⁵ Her hâlükârda, 1240'a gelindiğinde Sicilya'da Müslüman nüfusun hemen hemen tamamen ortadan kalktığı, özellikle tarımsal faaliyetlerde ciddi bir gerilemenin yaşandığı ve bu gerilemeyi, İtalya'dan göç eden Hristiyanlarla bir kısım Yahudilerin telafi etmeye çalıştığı bilinmektedir.²⁶

II. Frederick'in Hristiyan olmayan topluluklara yönelik tutumu, tarihçiler arasında farklı değerlendirmelere yol açmıştır. Onun Müslümanlara karşı dostane yaklaştığını düşünenlerin yanı sıra, politikalarının aslında gelenekçi ve pragmatik bir stratejiye dayandığını ileri sürenler de olmuştur.²⁷ Örneğin, 1958'de yazan Gabrieli, kendisinden bir yüzyıl önce Sicilya'daki Müslümanları ele alan Amari'nin II. Frederick'in İslam'a yaklaşımını oldukça olumlu değerlendirdiğini düşünmektedir. Gabrieli'ye göre, Frederick'in çocukluk yıllarında Müslümanlarla yakın temasta bulunması, Arapça öğrenmesi, Müslüman liderlerle üst düzey

içinde yaşanan kırlmalar liderleri İbn Abbâd'ı teslim olmaya itmiştir. Frederick, İbn Abbâd ve çocuklarını acımasızca cezalandırmıştır; bk. İbn Nazîf, *Târîhu'l-mansûrî*, 100. Himyerî'nin bir coğrafya ansiklopedisi mahiyetinde olan *Ravdu'l-mi'târ fi haberî'l-egtâr* adlı kitabında Sicilya'daki Müslümanların hikâyesine dair başka bir rivayet bulunmaktadır. Buna göre, Sicilya'nın bir kalesi olan Entâle'de (Entella) direnen İbn Abbâd kandırılarak Kuzey Afrika'ya gönderilmiş, ancak yolda öldürülünce direnişi kızı sürdürmüştür; bk. Muhammed b. Abdulmun'im el-Himyerî, *Ravdu'l-mi'târ fi haberî'l-egtâr*, ed. İhsan Abbas (Beirut: Mektebetu Lübnan, 1984), 40.

²² Ian Almond, *Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians across Europe's Battlegrounds* (Londra: I. B. Taurus, 2009), 61.

²³ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 273; Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 11-12.

²⁴ İbn Nazîf, *Târîhu'l-mansûrî*, 194-195.

²⁵ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 273; Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 40; Harper, *Patronage*, 31-32.

²⁶ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 216; Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 287. Tehcir sonrası Sicilya'nın durumu ile ilgili olarak bk. Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 19-22.

²⁷ Bu konuda detaylı bir değerlendirme için bk. Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications". Yine bu çerçevede II. Frederick'in özellikle İslam dünyası ile ilişkilerini farklı açılardan inceleyen bir çalışma için bk. Gümeç Karamuk, "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası ile İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması", *Belleten* 57/219 (1993), 447-480.

ilişkiler geliştirmesi, ezan gibi toplumsal boyutu olan İslami ritüellere müdahale etmemiş olması, onun İslam ve Arap kültürüne duyduğu ilginin bir yansımasıdır. Ancak Gabrieli, Frederick'in bu yaklaşımını bir sempati göstergesinden ziyade diplomatik ve pragmatik bir politika olarak yorumlamıştır. Kralın siyasi çıkarları doğrultusunda oldukça sert ve acımasız bir strateji izlemekten çekinmediğini ileri sürmüştür.²⁸ Nitekim hâkimiyeti altındaki topraklarda kendisine karşı girişilen isyanlara karşı oldukça hassas olan Frederick, bu konuda Hristiyan tebaasına da Müslümanlardan farklı bir muamelede bulunmamıştır. Örneğin, Kudüs seferine çıktığı sırada Papalığın desteğiyle ayaklanan Güney İtalya şehirlerinin Hristiyan halklarına Papa'nın ricasına rağmen ağır cezalar vermekten çekinmemiştir.²⁹

13. yüzyılda Müslümanlara yönelik politikalar, Hristiyan dünyasının siyasi ve dinî öncelikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Hristiyanların, diğer bir azınlık olan Yahudilere yönelik sınırlı tahammülü, Müslümanlarla ilişkilerde de bir referans noktası olarak görülmüş; ancak İslam'ın Hristiyanlıkla daha doğrudan bir rekabet içinde olması, bu ilişkilerin farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Müslümanların bağımsız ve güçlü devletler tarafından temsil edilmesi, onlara yönelik politikaların daha sert ve sistematik olmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Sicilya'daki Müslümanların tehcir edilmesi, sadece dinî değil, aynı zamanda siyasi ve toplumsal gerekçelerle şekillenen bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Müslüman Lucera

2.1. Lucera'nın Konumu ve Önemi

Lucera, Güney İtalya'nın Apulia mevkiinde, Capitanata olarak bilinen tarihî bölgede yer alan stratejik bir yerleşimdir. Civardaki arkeolojik kazılardan da anlaşıldığı üzere Antik Çağ'dan itibaren yerleşime konu olan şehir, Tavoliere delle Puglie adı verilen geniş ve verimli bir ovanın merkezinde bulunmaktadır. Tarımsal üretime uygun topraklarının yanı sıra ticaret yollarına ve nehirlerle yakın özel konumu sayesinde hem ekonomik hem de lojistik açıdan dikkat çeken bir merkez olmuştur. Ziraat, hayvancılık, zanaatkarlık ve ticaret şehrin ekonomik yapısını zenginleştirmiştir.³⁰

Müslüman coğrafyacıların eserlerinde Lucera'dan bahsedilmezken bunun bir istisnası, Mağribli coğrafyacı Himyerî'nin (ö. 727/1327[?]) ansiklopedik coğrafya kitabıdır. Müellif, Lucera'nın, Sicilya'daki direnişin ardından adada kalan Müslümanların getirildiği ve kontrol altında tutulduğu bir merkez olarak kurulduğunu ifade etmiştir.³¹

Sicilya'dan tehcir edilen Müslümanların önemli bir kısmı Lucera'ya yerleştirilmiş olsa da bazı istisnalar da görülmektedir. Özellikle tüccarların ve ordudaki görevleri nedeniyle itibar ve mülk edinmiş Müslümanların Güney İtalya'nın başka şehirlerine de yerleştikleri bilinmektedir.³² Ancak bu durum, tehcirin esas merkezinin Lucera olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Lucera'nın da içinde bulunduğu Apulia bölgesi, II. Frederick ve halefleri için büyük bir stratejik önem taşıması; bölgede çeşitli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Eski Roma ve Bizans kalıntılarının yanı sıra yoğun ormanlık alanlar, bina ve kale inşaatları için bol miktarda kaynak temin etmiştir. II. Frederick'in Lucera'yı seçmesinde, muhtemelen tarım, zanaat ve ticaretteki

²⁸ Francesco Gabrieli, "Frederick II and Moslem Culture", *East and West* 9/1-2 (1958), 53-56. Esasında Amari de II. Frederick'le ilgili olarak oldukça dengeli bir portre çizmiştir. Amari'nin, imparatorun Sicilya'daki isyanı bastırırken kullandığı yöntemlerin acımasızlığını net bir şekilde ifade ettiği, ancak Frederick'in davranışını şartların gereği olarak gördüğü açıktır; bk. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, 618-621.

²⁹ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 53.

³⁰ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 33-35; Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 288; Harper, *Patronage*, 28.

³¹ Himyerî, *Ravdu'l-mi'târ*, 514.

³² Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 42-43.

yetkinlikleriyle bilinen Sicilya Müslümanlarının, şehrin sunduğu bu imkânları etkin bir şekilde kullanarak kraliyet hazinesine önemli gelir sağlayabilecekleri düşüncesi etkili olmuştur. Frederick'in bu tercihi, yalnızca ekonomik gerekçelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda askerî ve siyasi kaygılarla da şekillenmiştir. Lucera'ya sadakatleri değişebilen diğer şehirlerden farklı olarak hayatîyetleri tamamen krala bağımlı bir Müslüman topluluğun yerleştirilmesi, bölgenin savunması açısından oldukça stratejik bir adım olmuştur. Kuzey Afrika'daki Müslüman topluluklarla irtibatları da kesilen bu nüfus, savaş teknikleriyle ve direniş yıllarında kazandıkları tecrübelerle krallığın sınırlarının korunmasında ve sınır ötesi harekâtlarda önemli bir rol oynamıştır. Şehrin güçlü surlarına ek olarak II. Frederick tarafından yaptırılan ve sonradan II. Charles'ın emriyle genişletilen kale, büyük ihtimalle öncelikle Müslüman nüfusu denetim altında tutmak ve muhtemel isyanları önlemek amacıyla inşa edilmiştir.³³ Öte yandan, II. Frederick'in burasını Papalık ve kuzeydeki İtalyan şehir devletlerinden gelebilecek saldırılara karşı topraklarını tahkim eden bir savunma noktası olarak da tasarlamış olması mümkündür.

Lucera'nın Müslümanların yerleşimi için seçilmesinin sebeplerinden biri de bölgenin coğrafi açıdan kolay kontrol edilebilir bir konumda olmasıdır. Şehir, çevresindeki Hristiyan kasabalarla sınırlandırılmış olduğundan, Müslümanların diğer bölgelerle, özellikle de Kuzey Afrika'daki destek alabilecekleri devletlerle bağlantıları koparılmıştır. Ayrıca, muhtemelen bu şekilde Müslümanların zamanla Hristiyanlaşacakları ve asimile edilecekleri de umulmuştur.³⁴

Lucera'ya Müslümanların yerleştirilmesinden önce, bölgede belli bir Hristiyan nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Bu nüfusun bir kısmı şehirden çıkarılmış, diğerleri ise Müslümanlarla birlikte yaşamaya zorlanmıştır. Bu süreçte, yerli Hristiyanlara ait bazı mülklere el konulmuş ve bu mülkler, Müslümanların tarım ve zanaatkarlık faaliyetlerini desteklemek üzere yeniden düzenlenmiştir.³⁵ Böylelikle hem askerî hem de ekonomik işlev üstlenen Lucera, bir Müslüman yerleşim merkezi hâline gelmiştir.

2.2. Müslümanların Lucera'ya Yerleşimine Tepkiler

II. Frederick'in Sicilyalı Müslümanları Lucera'ya yerleştirmesi, Hristiyan dünyasında sert tepkilere yol açmış ve aleyhine kullanılan güçlü bir argüman hâline gelmiştir. Papa IX. Gregory (ö. 1241), Frederick'i sık sık Müslümanları korumak ve "sapkınlıklarını" teşvik etmekle suçlamış, hatta bu iddialar, onun Hristiyanlık karşıtı bir politika izlediği söylemiyle pekiştirilmiştir.³⁶

Ancak bu suçlamalar, taraflar arasındaki daha derin siyasi gerilimlerin yalnızca görünen kısmını oluşturmuştur. Papalık, Frederick'i başından itibaren kilisenin otoritesine meydan okuyan bir tehdit olarak görmüş ve onun giderek artan gücünü dizginlemeye çalışmıştır. Frederick ise siyasi dehasıyla, kendisini üç kez aforoz eden Papalığın baskılarını etkisiz hâle getirmeyi başarmıştır. 1227'de Papa IX. Gregory tarafından V. Haçlı Seferi'ne katılmadığı gerekçesiyle aforoz edilen II. Frederick, önce Sicilya'daki isyanları bastırmış, ardından tehcir sürecini belirli bir düzene

³³ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 217; Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 38-39; Harper, *Patronage*, 29.

³⁴ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 217-218.

³⁵ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 36-37, 42; Harper, *Patronage*, 33.

³⁶ Bu dönemde İslam düşmanlığı Avrupa'da oldukça belirgin bir hâl almıştı. Hızlı bir şekilde gelişen İslam'ın yayılış süreci karşısında farklı kiliselerin hiç biri takipçilerini çelen bu dini anlamaya girişmemiş, bunun yerine Hristiyan öğretilerini savunmaya ve İslam'ı kötülemeye yönelmişti. İslam dininin esaslarını ve yaklaşımını anlamaya çalışan az sayıdaki girişime rağmen hâkim olan bu durum, özellikle de Haçlı seferleri için toplumu motive etmek adına daha da belirgin bir tutum hâlini almıştı. Dahası, Kudüs'ün Müslümanlarca yeniden geri alınışı duygusal tepkileri iyice arttırmıştı. *İlahi Komedya*'sını bu dönemde kaleme alan Dante'nin Hz. Muhammed'i cehennemnin sekizinci katına, heretiklerin yanına koymasında o yılların tepkisel şartlarının etkisi olduğu açıktır. İslam, asırlar süren temasın ardından pagan bir din olarak değil, Hristiyanlıktan sapma bir mezhep olarak tanımlanmaktadır artık. Bu konuda detaylı bir çalışma için bk. Maria Esposito Frank, "Dante's Muhammad: Parallels between Islam and Arianism", *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society* 125 (2007), 187-194.

oturtuktan sonra Kudüs'e doğru yola çıkmıştır. 1229'da şehri diplomasi yoluyla geri alması³⁷ neticesinde Papalık tarafından affedilmişse de IX. Gregory, 1239'da Papalığa savaş açtığı gerekçesiyle Frederick'i yeniden aforoz etmiş ve bu kez onun Müslümanlarla olan ilişkisini öne sürerek suçlamalarını güçlendirmiştir. IX. Gregory'nin ölümünün ardından kısa bir süre için yatışan bu mücadele, Frederick'in 1245'te IV. Innocent (ö. 1254) tarafından tekrar aforoz edilmesiyle yeniden alevlenmiştir.³⁸ Bu süreç boyunca Müslümanlarla olan ilişkisi, Frederick aleyhine yürütülen propagandanın temel unsurlarından biri olmaya devam etmiştir.

Papalık ile Frederick arasındaki gerginliğin temelinde, hiç şüphesiz, bir güç mücadelesi yatıyordu. Papalık, Frederick'in siyasi ve askerî gücünü sınırlandırmaya çalışırken, Frederick ise otoritesini genişletme peşindeydi. Kudüs seferine çıktığında ordusunda Müslüman askerlerin de bulunması, Papa IX. Gregory'nin Güney İtalya'daki bazı lordları Frederick aleyhine kışkırtmasına zemin hazırlamıştır.³⁹ Bu süreçte, Sicilya ve Lucera'daki Müslümanlar Papalığın sıkça dile getirdiği bir suçlama unsuru hâline gelmiştir.⁴⁰ Hatta Papalık, zaman zaman Müslümanların Lucera'daki kutsal binalardan elde edilen malzemelerle cami ve dinî yapılar inşa ettiklerini, bunun da sapkınlıklarını yaymalarına imkân sağladığını ileri sürerek Frederick'i eleştirmiştir.⁴¹

Frederick bu eleştirilere, Müslümanların ekonomik ve askerî katkılarına dikkat çekerek yanıt vermiş ve bu toplulukları kontrol altında tutmanın siyasi bir zorunluluk olduğunu dile getirmiştir. Örneğin, 16 Nisan 1236'da Gregory'ye yazdığı mektupta, imparatorluk politikalarının kilise ile uyum içinde olduğunu belirtmiş ve kendisi aleyhinde yayılan söylentilere itibar edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Mektubunda, Sicilya'daki bazı kiliselere yönelik saldırıların kendi yokluğunda gerçekleştiğini, üstelik bu huzursuzlukların yalnızca Müslümanlardan değil, kraliyet otoritesini tanımayan Hristiyanlardan da kaynaklandığını dile getirmiştir. Frederick, bu olaylara bizzat müdahale ettiğini ve sorun yaşandığı belirtilen bölgelerde artık huzurun sağlandığını vurgulamıştır. Ayrıca cevabını, söz konusu suçlamaları araştırmak için geciktirdiğini de ifade etmiştir. Bu çerçevede Papalığın eleştirilerine konu olan Lucera'daki Müslümanlar hakkında Papalığın daha önce bilgilendirildiğini, buna rağmen bu hususun gündeme getirilmesinin kendisini üzdüğünü dile getirmiştir. Ayrıca, Müslümanların Sicilya'nın dağlarından Apulia ovasına taşınmasıyla adada Hristiyanların hâkim hâle geldiğini, Lucera'daki Müslümanların kraliyete hizmet edeceklerini ve zamanla Hristiyanlığı benimseyeceklerini belirtmiştir. Hatta Lucera'daki Müslümanların liderinin (Alchadi-Kadı), Müslüman nüfusun üçte birinin Hristiyanlığa geçtiğini itiraf ettiğini yazmış, geri kalanların ise kısa süre içinde Hristiyanlaşacağına olan inancını dile getirmiştir.⁴²

³⁷ Çoğu tarihçi, Kudüs'ün bu şekilde ele geçirilmiş olmasını II. Frederick adına diplomatik bir başarı olarak okuyor olsa da aslında teklifin ilk olarak Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil tarafından beşinci Haçlı seferini yapan ordulara sunulduğunu unutmamak gerekir. El-Kâmil'in ortanca kardeşi el-Muazzam'a karşı mücadelesinde kardeşinin de benzer bir adım atarak kendisine yönelik cephenin genişlemesini engellemek için bu yönde bir girişimde bulunduğu ifade edilmiştir; bk. Karamuk, "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası ile ilişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması", 449-455.

³⁸ Papalık ve II. Frederick arasındaki gerginliğe ve kralın farklı kesimlerce nasıl algılandığına dair bk. Dorothea Weltecke, "Emperor Frederick II, Sultan of Lucera, Friend of the Muslims, Promoter of Cultural Transfer: Controversies and Suggestions", *Cultural Transfers in Dispute: Representations in Asia, Europe and Arab World since the Middle Ages*, ed. Jörg Feuchter vd. (Frankfurt: Campus-Verlag, 2011), 85-106.

³⁹ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 53; Almond, *Two Faiths, One Banner*, 66.

⁴⁰ Taylor bu konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır; bk. Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 52-57.

⁴¹ Huillard-Breholles, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 4/906; a.mlf., *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 5/335.

⁴² Huillard-Breholles, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 4/828-832. Keza bk. a.mlf., *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 3/268-269.

2.3. Lucera Müslümanlarının Toplumsal Tarihi

Lucera'daki Müslümanlar, Hohenstaufen ve Angevin yönetimleri altında *servi camerae* statüsünde tanımlanmıştır. Bu terim, herhangi bir feodal bey veya kiliseye değil, doğrudan krala bağlı ve onun koruması altındaki kişileri ifade etmektedir. Her ne kadar Müslümanlar arasında köle statüsünde olanlar bulunsun da *servi camerae* daha ziyade kralın himayesinde yaşayan özgür bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. II. Frederick, daha önce Almanya'daki Yahudilere tahsis ettiği bu statü kapsamına Lucera'daki Müslümanları da dâhil etmiştir. Böylece yerel lordların veya kilisenin sunamayacağı, hatta sunmak istemeyeceği bir himaye sağlayarak Müslümanların siyasi meşruiyetini doğrudan kraliyet otoritesine bağlamıştır.

Bu koruma, yalnızca Müslümanların kralın tahammül sınırları içinde yaşamasını temin etmemiş, aynı zamanda ürettikleri iktisadi değer ve sağladıkları askerî gücün doğrudan kraliyete ait olduğunu da teyit etmiştir. Ayrıca, bu askerî gücün rakiplerine değil, yalnızca kendisine hizmet etmesini teminat altına almıştır. II. Frederick, bu statü aracılığıyla Luceralı Müslümanların kendisinden başka bir otoriteye destek olma ihtimalini büyük ölçüde engellemiş ve tamamen Hristiyan bir toplum içinde hayatta kalabilmelerinin tek yolunun kraliyete bağlılıktan geçtiğini onlara hatırlatmıştır.⁴³

Lucera Müslümanları *servi camerae* statüsü sayesinde yaklaşık yetmiş yıl boyunca ciddi bir tacize uğramadan hayatlarını idame ettirebilmişlerdir. Bu süreçte bazı zorluklarla karşılaşmış olsalar da bunların başka yerlerdeki Hristiyanların yaşadığı sıkıntılardan daha ağır olmadığı söylenebilir. Luceralı Müslümanlar, kralın himayesi altındaki özel statüleri sayesinde yetkinliklerine göre yükselme imkânı bulmuş, hatta bazıları şövalye dahi olabilmıştır. Bu ayrıcalıklı konum, Lucera'nın son yıllarına kadar devam etmiştir. Nitekim Güney İtalya'nın bir sonraki hâkimi olan Angevin hanedanından II. Charles'ın (ö. 1309) yazışmaları, Lucera kökenli şövalyelerin varlığını ortaya koymakta ve onların krala bağlı olarak çeşitli idarî ve mali sorumluluklar üstlendiklerini göstermektedir.⁴⁴ Bununla birlikte bu statü daimî bir güvence sağlamamış; kimi şövalyeler zamanla gözden düşmüş, mallarına el konulabilmektedir. Örneğin, 1289 tarihli bir yazışmada kral, görevlendirdiği bir hâkimden Lucera'nın komutanıyla bir araya gelerek Luceralı şövalye Ricardi'nin tüm malvarlığının envanterinin çıkarılmasını ve mallarının kendisine gönderilmesini emretmiştir.⁴⁵ Bu tür olaylar, Müslümanların kraliyete bağımlı bir sistem içinde ne denli kırılgan bir konumda olduklarını gözler önüne sermektedir.

II. Frederick'in entelektüel donanımı güçlü görünse de etrafındaki Müslüman ilim adamlarının sayısı ve çeşitliliği, muhtemelen Müslüman Arap âlim ve zanaatkarları himaye eden II. Roger'ın sarayındaki kadar fazla değildi.⁴⁶ Müslümanların, daha sonra bölgede hüküm süren Angevin hanedanının sarayında da belirleyici bir konuma sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Buna karşın gerek Frederick gerekse Angevin kralları I. Charles (ö. 1285) ve oğlu II. Charles, askerî ihtiyaçlarını temin etmede Luceralı Müslümanlara güvenmiştir.⁴⁷ Müslümanların özellikle okçuluk, süvari ve

⁴³ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 278-281; Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 67.

⁴⁴ Egidi, *Codice Diplomatico*, 19, 47-52.

⁴⁵ Egidi, *Codice Diplomatico*, 7.

⁴⁶ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 220.

⁴⁷ Krallığın hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanların ordularda istihdamı, II. Frederick'in başlattığı bir uygulama olmadığı gibi, sadece bu coğrafyaya ve bu döneme has bir durum da değildi. Örneğin, İspanya'da Aragon krallarının ordularındaki Müslüman askerler için bk. Hussein Fancy, "Theologies of Violence: The Recruitment of Muslim Soldiers by the Crown of Aragon", *Past & Present* 221 (2013), 39-73. Benzer şekilde Sicilya'da da Norman kralların ordularında Müslüman birlikler kullanılmış ve özellikle Bizans'a karşı savaşlarda bu birlikler önemli bir rol oynamıştır; bk. Almond, *Two Faiths, One Banner*, 52. Bununla birlikte II. Frederick'in Müslüman askerleri kullanımının, Güney İtalya'yı bölmeye namzet olan Papalıkla İmparator arasındaki

piyade birimlerinde eğitimli askerler olarak hizmet verdikleri, tarihî belgelerde açıkça görülmektedir. Örneğin, 1237 yılında Lombardlara karşı kazanılan Cortenova Savaşı'nda II. Frederick, 7 bin Müslüman okçudan oluşan bir birliği etkili bir şekilde kullanmıştır.⁴⁸ Luceralı Müslümanların askerî hizmetleri, Lucera'nın ilk döneminde yaşanan isyanın bastırılmasının ardından Angevin hanedanı döneminde de devam etmiştir. Nitekim, 1289 yılında II. Charles, Lucera komutanına gönderdiği mektupta, orduya sevk edilen 25'i süvari olmak üzere toplam 225 okçu için teşekkür etmiş ve bu askerlere ödenecek ücretlere dair talimat vermiştir.⁴⁹

Muhtemelen kralın özel koruması olarak da görev yapan bu askerler, hiyerarşik olarak Müslüman komutanlara bağlı kalmış; az sayıdaki bu komutanlar ise Hristiyan yetkililere rapor vermiştir. Eğitim süreçlerinde veya seferberlik dönemlerinde de yine bu liderlerden yararlanılmıştır. Örneğin, 1273 yılında Müslüman komutan İbrahim, Müslüman bir silahlı birliğin lideri olarak Achaea bölgesine gönderilmiştir.⁵⁰

Luceralı Müslüman askerlerin maaşlarını düzenli olarak aldıkları anlaşılmaktadır. 1274 yılında Romanya'ya sevk edilen 50 okçunun her birine aylık 15 tari⁵¹ maaş ödenmiştir.⁵² Yukarıda bahsi geçen mektupta da benzer meblağlar telaffuz edilmiştir.⁵³ II. Charles'ın Lucera'nın komutanına ve bölgedeki şövalyelere gönderdiği bir başka mektupta ise okçuların maaşlarının eksiksiz ve hızlı bir şekilde ödenmesi ve askerlerin bir an önce kendisine gönderilmesi talimatı verilmiştir.⁵⁴ Bu mektubun, Lucera'nın yıkımından yalnızca altı ay öncesine tarihlenmesi dikkat çekicidir ve bu durum aşağıda değerlendirilecektir.

Lucera, yalnızca kraliyet ordusuna asker sağlamakla kalmamış, aynı zamanda silah ve teçhizat üretiminde de önemli bir merkez olmuştur. Özellikle yay, ok, zırh, eyer ve çadır gibi askerî talebin yüksek olduğu ürünlerin imalatında mühim bir rol üstlenmiştir. Örneğin, 1282 yılında 60.000 ok üretimi için emir verilmiş,⁵⁵ ayrıca oldukça kazançlı bir iş olan çadır üretiminde de Lucera öne çıkmıştır.⁵⁶

Müslüman zanaatkarlar, deri işleme ve çömlekçilik gibi alanlarda da yetkinliklerini göstermiş ve ürettikleri mamuller diğer şehirler tarafından da talep görmüştür. Bu ürünlerin ticareti, Lucera ekonomisine önemli bir katma değer sağlamıştır. Sicilya'daki tecrübelerinin de etkisiyle Luceralı Müslümanlar, tamamen Hristiyan bir coğrafyada ticarete etkin bir şekilde kendilerini gösterebilmiştir. Bu süreçte II. Frederick'in sağladığı ayrıcalıkların da payı olmuştur. Nitekim, 1234 yılında Lucera'yı krallıkta düzenlenen yıllık fuarlardan birinin mekânı olarak seçmiş ve Müslüman tüccarı Güney İtalya sınırları içindeki geçiş vergilerinden muaf tutmuştur. Böylece Müslüman

çekişmelerde II. Frederick'e belirgin bir koruma sağladığı açıktır. Zira statüleri krala bağlı olan ve kilisenin doğrudan hedef aldığı Müslümanlar, II. Frederick'e diğer İtalyan şehirlerden devşirilen askerlerden daha sadık olmak durumundaydılar; bk. Yıldız, "15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar", 80-81.

⁴⁸ John France, "Conquering Cortenova", *Medieval Warfare* 10/1 (2020), 15, 18.

⁴⁹ Egidi, *Codice Diplomatico*, 7. Frederick'in Lombard İttifakı'na karşı savaşlarında Müslüman birliklerin rolü ile ilgili olarak bk. Almond, *Two Faiths, One Banner*, 71-79.

⁵⁰ Filangieri, *Registri Angioina*, 10/29.

⁵¹ İslami dönemde Rubaî olarak da bilinen tari, Sicilya'da ilk Müslümanlar tarafından basılmış olan ve bir dinarın dörtte birine denk gelen bir paraydı. Bu para birimi, küçüklüğü sebebiyle dönemin hanedanının sembolleriyle basılmaya devam ederek Güney İtalya'da yayılmış ve Angevinlere kadar kullanılmıştır; bk. Ammar Abdulrahman-Alaa Aldin Al Chomari, "Architectural and Numismatic Traces of Arabic Cultural Exchange between Sicily and Greater Syria", *Muslim Sicily: Encounters and Legacy*, ed. Nuha Alshaar (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2024), 191 dn. 32.

⁵² Filangieri, *Registri Angioina*, 12/86.

⁵³ Bk. 43 numaralı dipnot.

⁵⁴ Egidi, *Codice Diplomatico*, 113.

⁵⁵ Filangieri, *Registri Angioina*, 26/55.

⁵⁶ Filangieri, *Registri Angioina*, 26/14. Bir başka belge de Lucera'da bulunan çadırların tamir edilmesi talimatı verilmektedir; bk. Filangieri, *Registri Angioina*, 5/13.

tacirler, Apulia, Calabria ve Terra di Lavoro gibi bölgelerde ticaret yapma ayrıcalığına sahip olmuşlardır.⁵⁷

Lucera'nın stratejik üretim kapasitesi, Angevin hanedanı döneminde de önemini korumuştur. I. Charles, şehri ele geçirdikten sonra kaleyi genişletmek ve güçlendirmek için Luceralıların iş gücüne ve malzemelerine ihtiyaç duymuştur. Kalenin surları için gereken on binlerce tuğlayı Müslüman ustalar imal etmiş, aynı zamanda inşaat ve duvar işçiliğinde görev almışlardır. Zaman zaman ücretler ve iş gücü verimliliği konularında idarecilerle anlaşmazlıklar yaşanmış olsa da Luceralıların kraliyet için önemli bir kaynak olduğu, bölgeye yeni hâkim olan I. Charles tarafından kısa sürede fark edilmiştir.⁵⁸

Lucera'daki erkek nüfusun önemli bir kısmının savaş tecrübesine sahip olduğu, orduya temin edilen asker sayısından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Orta Çağ toplumlarının geleneksel yapısına uygun olarak, bu erkeklerin büyük bir kısmı aileleriyle birlikte tarım ve hayvancılıkla da uğraşmaktaydı. Sicilya'dan önemli bir ziraat tecrübesini Lucera'ya taşıyan Müslümanların, bölgeyi verimli bir şekilde kullanabilmeleri için II. Frederick'in tarım ve hayvancılığı teşvik ettiği görülmektedir.⁵⁹ Nitekim 1239'da Lucera ahalisine bin sığır verildiğine dair kayıtlar, tarımsal üretimin desteklendiğine ve Müslümanların toprağa bağlı kalmalarının önemsendiğine işaret etmektedir.⁶⁰

Capitanata bölgesinde üretilen buğday, ticari değeri ve uzun süreli depolamaya uygun olması nedeniyle büyük önem taşımaktaydı. Müslümanlar ayrıca arpa, baklagiller, üzüm, meyve ve bal üretiminde de uzmanlaşmıştı. Hayvancılık alanında ise koyun, sığır, keçi, tavuk ve hatta domuz gibi hayvanların beslenmesi ve satışı öne çıkmıştı.⁶¹ Frederick'in emirleri doğrultusunda çobanlar her yıl kraliyete belli sayıda koyun sağlamakla yükümlüydü. Ancak 1280'deki yüksek sıcaklıklar ve otlak alanlarının aşırı kullanımı gibi çevresel sorunlar, yerel kaynakların geçici olarak dengesizleşmesine yol açmış, bu süreçte hayvanlar için gerekli olan arpa, kraliyet ambarlarından temin edilmiştir.⁶² Zaman zaman yaşanan bu tür aksaklıklara rağmen, Lucera, çevresindeki otlaklarla birlikte önemli bir tarım ve hayvancılık merkezi olma özelliğini korumuştur.

Lucera'daki Müslümanların, İslam topraklarında uygulanan cizyeye benzer bir vergi ödedikleri, bu verginin Hohenstaufen ve Angevin belgelerinde *gisía* olarak geçtiği görülmektedir. Başlangıçta, Sicilya hariç Güney İtalya topraklarında yerleşim yerleri arasındaki geçişlerde alınan haraçlardan muaf tutulan Müslümanların, ticari etkinliklerini geliştirmeleri teşvik edilirken,⁶³ zamanla Apulia'daki diğer şehirlere kıyasla çok daha ağır bir vergi yükü ile mükellef tutulmuşlardır. Taylor, Lucera'nın vergi yükünün, bölgenin diğer şehirlerine nispetle dört ila beş kat daha fazla olduğunu hesaplamıştır. Bu ağır vergiler, Luceralılar arasında ciddi bir hoşnutsuzluğa yol açmış ve yükün hafifletilmesi için çeşitli şikâyet ve girişimlerde bulunmalarına sebep olmuştur.⁶⁴

⁵⁷ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 111-112.

⁵⁸ Nunzia M. Mangialardi, "Le Maestranze Saracene a Lucera (FG) nel XIII Secolo", *Les Mélanges de l'École française de Rome - Moyen Âge (MEFRM)* 129/2 (2017), 524-529.

⁵⁹ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 217.

⁶⁰ Huillard-Breholles, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 5/628.

⁶¹ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 99-100.

⁶² Filangieri, *Registri Angioina*, 23/311.

⁶³ Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications", 217.

⁶⁴ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 90-91, 95.

Müslümanların zamanla Lucera'nın çevresindeki şehirlere giderek ticaret yaptıkları, tarımla uğraştıkları ve buralarda mülk edindikleri anlaşılmaktadır.⁶⁵ Özellikle orduda görev almak, bazı Luceralıların sosyal statülerinin yükselmesine katkı sağlamıştır. Örneğin, Abdullah isimli birinin, muhtemelen Kuzey Afrika kökenli siyahi bir kölenin oğlu olduğu, Arapça ve İslam hukuku konusunda eğitim aldığı ve bilahare Lucera'daki Müslümanların komutanı konumuna yükseldiği görülmektedir.⁶⁶

Lucera'daki Müslümanlar, ekonomik faaliyetlerin yanı sıra idari alanlarda da önemli roller üstlenmiştir. Kamu projelerinde işçi başı, askerî işe alım görevlisi, noter ve arabulucu olarak görev yapmış; özellikle Arapça ve İtalyanca bilen Müslüman liderler, Hristiyan yetkililer ile Müslüman topluluk arasında köprü vazifesi görmüştür.⁶⁷ İçlerinde bazıları zamanla üst düzey pozisyonlara yükselmiştir. Örneğin, Luceralı Müslüman şövalye Riccardo, önce *magister iuratus* (yeminli idareci) olarak atanmış, ilk olarak ormanların korunması görevini üstlenmiş, daha sonra ise Lucera'nın komutanı sıfatıyla Romanya'ya gönderilmiştir. Ayrıca, Angevin kalesinin inşasında ve Lucera'nın mali yönetiminde de önemli görevler almıştır. Ancak, aleyhine yapılan suçlamalar sonucunda malları müsadere edilmiş ve tüm itibarını kaybetmiştir.⁶⁸

Luceralı Müslümanların kültürel olarak dinlerini alenen yaşamalarına izin verildiği anlaşılmaktadır. Şehirde cami ve medrese işlevi görebilecek bir eğitim kurumunun olduğu, ezanın okunduğu ve Cuma namazlarının kılındığı belirtilmiştir.⁶⁹ Ancak bu imkânlarla rağmen, Luceralı Müslümanlar arasında Hristiyanlığa geçişlerin olduğu anlaşılmaktadır. Müslüman kalanların ise dinlerine ne ölçüde sahip çıktıkları tartışma konusu olmuştur. 1300'de Lucera'nın yıkımı sırasında tutulan kayıtlarda şehirde domuz yetiştirildiğine dair bilgiler yer almıştır. Hatta bazı iddialara göre, Müslümanların da şarap ve domuz tükettiği öne sürülmüştür.⁷⁰ Bu iddialar, II. Charles'ın bölgedeki yetkililere gönderdiği mektuplara dayandırılmıştır. Lucera'nın yok edilmesinden kısa bir süre öncesine ait bir mektupta kral, Müslümanların vergi matrahını belirlemek için tarlalardaki ürünleri inceleyen uzmanların, tahıllar için oldukça düşük bir verim belirlediklerini, bunun da kraliyet ve kilise için vergi kaybı anlamına geldiğini söyleyerek şikâyetle bulunmaktadır. Keza sadece kraliyete ait olan hanlarda satılması gereken şarabın artık açıkça satıldığı ve Müslümanlar da dâhil olmak üzere bunları herkesin alabildiği kaydedilmiştir. II. Charles bu şikâyetlerin incelenmesini talep etmiştir.⁷¹

Lucera'nın yıkımından sonra ele geçirilen bazı hayvanların teslimiyle ilgili bir başka mektupta, bu hayvanların arasında domuzların da bulunduğu belirtilmiştir.⁷² Ancak bu bilgiler, Müslümanların domuz tükettiği veya domuz yetiştiriciliği yaptığı yönünde kesin bir çıkarım yapmak için yeterli değildir. Zira şehirde oldukça az da olsa belli bir Hristiyan nüfus bulunmaktaydı. Ayrıca Angevin yönetimi de bilinçli bir şekilde Hristiyan nüfusu artırma yoluna gitmişti.⁷³ Bu tür faaliyetleri söz konusu Hristiyan zümrenin yürütmesi de muhtemeldi. Diğer yandan Müslümanların Hristiyan toplum içinde, saray ve Hristiyan halk için domuz yetiştirmeyi zorunlu bir durum olarak kabullenmiş olabilecekleri de ihtimal dâhilindedir.

⁶⁵ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 42-43.

⁶⁶ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 280.

⁶⁷ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 115-116.

⁶⁸ Filangieri, *Registri Angioina*, 9/72; a.mlf., *Registri Angioina*, 10/235; Egidio, *Codice Diplomatico*, 2-8.

⁶⁹ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 70-72.

⁷⁰ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 71.

⁷¹ Egidio, *Codice Diplomatico*, 120.

⁷² Egidio, *Codice Diplomatico*, 367.

⁷³ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 152-153.

Lucera'daki dinî kimlik meselesi, yalnızca Müslümanlar için değil, Hristiyan toplum içinde de karmaşaya yol açmıştır. Hristiyanlığa geçen bazı Müslümanların tekrar İslam'a döndüğü, bazı Hristiyanların ise İslam'ı benimsediği olmuştur.⁷⁴ Bu tür irtidat vakaları, özellikle II. Charles döneminde Müslümanların aleyhine bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Böyle durumlarda, kralın emriyle halkı uyarıcı fermanlar yayınlanmış ve Hristiyanlıktan çıkan bireylerin tövbe etmeleri gerektiği, aksi takdirde bir ay içinde engizisyon mahkemelerinde yargılanacakları ilan edilmiştir.⁷⁵

3. Müslüman Lucera'nın Son Yılları

3.1. Angevin Hanedanı ve Müslüman Lucera

Papalık, II. Frederick'i hiçbir zaman benimsememiş ve onu kendisi için en büyük tehditlerinden biri olarak görmüştür. Pragmatik ve rasyonel bir yönetim anlayışını benimseyen Frederick'in 1250 yılındaki ölümünü Papa IV. Innocent şu sözlerle karşılamıştır: "Gökler sevin, yeryüzü sevinçle dolsun. Çünkü zorbanın düşüşü, Yüce Tanrı'nın başınız üzerinde tuttuğu şimşekleri ve fırtınaları nazik meltemlere ve bereketli çiyelere dönüştürdü."⁷⁶

Frederick'in ölümünün ardından Papalık, Hohenstaufen hanedanının Sicilya Krallığı üzerindeki hâkimiyetine son vermek amacıyla Manfred'i (ö. 1266) destekleyen Lucera üzerine bir Haçlı seferi düzenlemiş, ancak bu girişim başarısız olmuştur. Bunun üzerine Papalık, Sicilya ve Güney İtalya topraklarını kontrol altına almak için bölgeyi önce İngilizlere teklif etmiş, ancak sonuç alamayınca Fransa Kralı VIII. Louis'in (ö. 1226) en küçük oğlu Anjou Kontu Charles'ı (I. Charles) kilise gelirlerinden önemli bir pay vaat ederek desteklemiştir. Bu gelişme, Luceralı Müslümanları da doğrudan etkileyen Hohenstaufen-Anjou rekabetinin başlangıcı olmuştur. 1266 yılında Benevento Savaşı'nda Manfred'in yenilmesi ve ölümü, Hohenstaufen egemenliğinin sona erdiğini ve Angevin Hanedanı'nın Sicilya Krallığı'nda gücü ele geçirdiğini göstermiştir.⁷⁷ Müslümanlar, Manfred'den sonra taht iddiasıyla ortaya çıkan Conradin'i de desteklemiş, ancak Conradin, 1268 yılında Tagliacozzo Savaşı'nda yenilgiye uğrayarak idam edilmiştir. Bu süreçte Papalık, I. Charles'a verdiği desteği, Manfred ve Conradin karşıtı çağrı ve vaazlarla pekiştirmiştir. Papalığa karşı tutumları sebebiyle Hohenstaufenleri hedef alan bu söylemlerde Luceralı Müslümanlar da sıkça eleştirilerin odağında yer almıştır. Örneğin, Papa IV. Urban (ö. 1264) Manfred'e karşı düzenlenen bir Haçlı seferine katılanların, Kudüs'e yönelik bir Haçlı seferine katılmış gibi mükâfatlandırılacaklarını ilan ettiği mektubunda, Luceralı Müslümanları (*Sarracenos Lucerie*) açıkça hedef göstermiştir.⁷⁸ Yine Urban, Frederick ve soyunun Hristiyan topraklarında kiliseye karşı alenen savaş açtığını, Luceralı Müslümanlarla ittifak kurduğunu ve bu ittifakın Papalığın otoritesine meydan okuduğunu ileri sürmüştür. Manfred'in Müslümanları Papalığa bağlı şehirlerin üzerine sürdüğünü, bu şehirleri yağmalattığını, halkını öldürttüğünü veya köleleştirdiğini iddia etmiştir. Ayrıca, Müslümanları himaye eden ve onlardan yararlanan Manfred'in, ülkeyi harap ettiğini ve dindar Hristiyanlara zarar verdiğini öne sürmüştür; bu toprakların Manfred ve

⁷⁴ A. J. Forey, "Western Converts to Islam (Later eleventh to Later Fifteenth Centuries)", *Traditio* 68 (2013), 217-218.

⁷⁵ Egidi, *Codice Diplomatico*, 32-33.

⁷⁶ France, "Conquering Cortenova", 18.

⁷⁷ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 130-133. Bu süreç tabii olarak hemen sonuçlanmamıştır. Frederick'in oğlu Conrad'ın kısa süreli iktidarının ardından oğlu Conradin'in çok küçük olması ve II. Frederick'in gayrimeşru oğlu Manfred'in ülkeyi yönettiği hâlde meşru vâris sayılmaması Papalığın elini kuvvetlendirmiştir. Orta Çağ güç dengeleri adına oldukça ilginç gelişmelerin yaşandığı bu dönemle ilgili olarak bk. David Abulafia, "The Kingdom of Sicily under the Hohenstaufen and Angevins", *The New Cambridge Medieval History V: c.1198-c.1300*, ed. David Abulafia (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 498-522. Konumuz açısından önemli olan husus, Güney İtalya'da iktidarın, Papalığın güç temerküzüne direnen ve kendi otoritesini tahkim etmek için gerekirse ruhban sınıfını karşısına almaktan çekinmeyen Hohenstaufenlerden, Papalığın himayesi ve desteğiyle gücü eline geçiren Angevinlere geçmiş olmasıdır.

⁷⁸ M. Jean Guiraud, *Les Registres d'Urban IV* (Paris: Ancienne Librairie Thorin & Fils, 1901), 2/125.

Müslümanlardan kurtarılması gerektiğini vaaz etmiştir. Hatta I. Charles'ın Güney İtalya ve Sicilya'dan sonra Kudüs ve Bizans topraklarını da kurtarabileceğini ilan etmiştir.⁷⁹

Bu dönemde Papalığın Hohenstaufen karşıtı politikaları ve Angevin Hanedanı'nın yükselişi, Luceralı Müslümanların yalnızca siyasi ve askerî arenada değil, dinî ve toplumsal bağlamda da sık sık hedef alınmasına neden olmuştur. Müslümanların Manfred ve Conradin ile olan ittifakı, Papalığın onları bir tehdit olarak görmesine ve bu söylemi sistematik olarak kullanılmasına yol açmıştır.

I. Charles, Manfred ve Conradin'i mağlup ederek Sicilya Krallığı'nda hâkimiyet kurmuşsa da Lucera'ya yönelik tutumu oldukça ılımlı olmuştur. Şehri uzun bir kuşatmanın ardından teslim almasına rağmen, Hohenstaufen yanlısı Hristiyan şehirlere gösterdiği sert tepkiyi Luceralılara yöneltmemiştir. Bilakis ordusuna şehre zarar vermemelerini emretmiş ve halkın dinlerini yaşamalarına izin vermiştir. Conradin'in yenilgisinden sonra bir yıl süren kuşatmanın ardından Lucera'ya ağır bir mali ceza vermekle yetinmiştir.⁸⁰ I. Charles'ın bu tutumu hem dinî çevreler hem de dönemin tarihçileri tarafından eleştirilmiş, hatta onun Müslümanlardan yüklü bir rüşvet aldığı iddialarına yol açmıştır.⁸¹ İlginçtir ki, bu dönemde Papalık Lucera'ya yönelik söylemlerini iyice sertleştirmiş ve şehir özelinde bir Haçlı seferi çağrısında bulunmuşken, I. Charles'ın öfke dolu nutuklarında Luceralıların Müslüman kimliğini doğrudan hedef alan ifadeler yer almamıştır. Onları daha ziyade meşru krala isyan eden asiler olarak görmüştür. Onun bu tutumu, çeşitli yorumlara konu olmuştur. Bazı tarihçiler, bu yaklaşımı bölgenin içinde bulunduğu kıtlık koşullarını daha da kötüleştirmemek için Lucera'nın tarımsal üretimini koruma isteğine veya bölgesel güç olma hedefi doğrultusunda Lucera'nın hem savunma hem de saldırı kabiliyetini ispat etmiş askerî gücünden faydalanma arzusuna bağlamışlardır.⁸² Gerçekten de Lucera, ağır vergi yüküne rağmen hem Angevin hanedanının hazinesine önemli katkılarda bulunmuş, hem de Balkanlar ve Akdeniz'de yayılma politikası izleyen I. Charles'ın ordularına kayda değer bir askerî destek sağlamıştır. Her ne kadar kuşatma sonrası şehrin surları yıkılmış ve I. Charles tarafından genişletilen kale Hristiyan askerlerle tahkim edilmişse de Lucera, sonraki otuz yıl boyunca siyasi çalkantılardan uzak, nispeten istikrarlı bir dönem geçirmiştir. Bu süreçte tacı babasından devralan II. Charles, babasının politikalarını devam ettirmiş ve Luceralıları hem hazinesini beslemek hem de ordusuna asker temin etmek amacıyla kullanmıştır.

3.2. II. Charles ve Müslüman Lucera'nın Sonu

Lucera, 1300 yılının ağustos ayında II. Charles'ın ani bir saldırısıyla Müslüman nüfusun yaşadığı istisnai bir şehir olmaktan çıkmıştır. Bu saldırı sırasında çok sayıda Müslüman öldürülmüş, hayatta kalanlar ise köleleştirilmiş ve mallarına el konulmuştur. El konulan mülkler de köleleştirilen nüfus da muhtemelen piyasa değerinin oldukça altında satılmıştır. Bu başlıkta, söz konusu saldırının öncesi ve sonrasına ait yazışmalar ile bu konuda yapılmış değerlendirmelere dayanılarak bir analiz sunulacak ve ileri sürülen farklı gerekçeler tartışılacaktır.

Lucera'yı ele alan nadir İslam coğrafyacılarından biri olan Himyerî'nin, şehirdeki Müslümanların kıyımıyla ilgili olarak kaleme aldıkları burada yaşananları hakkıyla yansıtmamaktadır. Ona göre, kral her ne kadar Luceralıları kendi amaçları doğrultusunda kullanıyor olsa da onlardan çekiniyor ve Müslümanları krallık için bir tehdit unsuru olarak görüyordu. Bunun bir sonucu olarak

⁷⁹ Guiraud, *Les Registres d'Urbain IV*, 2/390-393.

⁸⁰ Kuşatma kansız bitmemiştir. Açlık sebebiyle teslim olana dek Lucera'da binlerce Müslümanın öldüğü ifade edilmiştir; bk. Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 147.

⁸¹ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 140-142; Almond, *Two Faiths, One Banner*, 87.

⁸² Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 149-150.

Müslümanlar bölgeden kovulmuşlar, esir alınmışlar, doğuya ve Kuzey Afrika'ya göç etmişlerdi.⁸³ Himyerî'nin ifadeleri Lucera'dan ziyade Sicilya'daki Müslümanların akıbetini yansıtmaktadır. Zira Luceralılardan kaçabilenlerin istisna olduğu tahmin edilmektedir. Lucera'ya yönelik saldırının ani bir şekilde gerçekleşmiş olması, halkın düzenli bir şekilde göç etmesine imkân tanımamıştır.⁸⁴

Dahası, döneme ait belgeler ve günümüz araştırmacılarının değerlendirmeleri göz önüne alındığında, Lucera halkı ile Angevin yönetimi arasında, şehirdeki Müslümanların toplu kıyımını gerektirecek somut bir çatışma, bir tehdit algısı veya suçlamaya rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, Müslümanların savaşçı yapısının ve Lucera'nın Roma'ya yakınlığının sürekli endişe kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi, Luceralılar tacın Hohenstaufen ailesinden Papa'nın desteklediği Fransız Angevin ailesine geçişinde I. Charles'a direnç göstermiş; Hohenstaufen hanedanının son vârisi Conradin'i şehirlerinde ağırlamış ve Angevin güçlerine karşı onun yanında savaşmışlardır.⁸⁵ Ancak, aynı dönemde birçok Hristiyan şehir de benzer bir isyankâr tutum sergilemiştir. Her ne kadar bu destekleri sebebiyle Lucera halkı bazı cezalara maruz kalmış olsa da bu cezalar şehre ve Müslümanlara yönelik kitlesel bir kıyım boyutuna ulaşmamıştır. Ayrıca aradan geçen otuz yıl boyunca Müslüman ahalinin krala karşı isyankâr bir girişimde bulunduğu veya bulunacaklarına dair bir bulguya da rastlanmamaktadır. Hatta 1280'lerin başında Sicilya'da patlak veren ve kendisini babası Manfred'in vârisi olarak gören Constance'ın (ö. 1302) adına başlatılan isyanlar bile Lucera'da bir karşılık bulmamıştır. Aksine, şehrin yıkımından yalnızca birkaç ay öncesine kadar Lucera, II. Charles'ın ordusuna asker temin etmeye devam etmiştir.⁸⁶

Yazışmalardan Lucera'ya yönelik saldırı öncesinde artan bir gerginliğin olduğuna dair belirgin bir emare bulunmamaktadır. Bununla birlikte, herhangi bir zamanda da karşılaşılabilecek dönemsel bazı gelişmeler ve sorun olarak değerlendirilebilecek bazı gerginlikler yaşanmıştır. Örneğin, 25 Temmuz 1300 tarihli bir yazışmada II. Charles, Luceralıların vergi yükümlülükleriyle ilgili çeşitli şikâyetleri incelemesi için Napoli yakınlarındaki Eboli'nin hâkimini görevlendirmiştir. Bu yazışmaya göre, Luceralı Müslümanların ekilen her kile buğday için 1 tari vergi ödemeleri gerekirken, kendi tuttukları değerleme uzmanları, gerçekte ekilen miktarın çok altında bir rekolte tahmininde bulunmuş ve böylece toplanması gereken vergi en az 300 altın sikke olması gerekirken 60 altın sikke ile sınırlı kalmıştır. Kral bu kaybın hem kraliyete hem de Lucera Kilisesi'ne zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, sadece kalede satışına izin verilen şarabın bölgedeki Hristiyanlar ve hatta Müslümanlar tarafından da alındığına dair şikâyetler gündeme gelmiştir. Aynı mektupta, bölgeye ilk yerleştirilmeleri sırasında II. Frederick tarafından Müslümanlara tahsis edilen ancak daha önce kilise ve manastırlara ait olan toprakların kim tarafından ne ölçüde işlendiğinin belirsiz olduğu ve bu durumun vergi kaybına sebep olduğu dile getirilmiştir.⁸⁷

Lucera ile kraliyet arasındaki gerginlik sebeplerinden bir diğeri de Kraliçe'nin Lucera'daki mülklerine yönelik bir saldırıdır. Kral, kimliği tespit edilemeyen kişiler tarafından ateşe verilen bu mülklerin korunmasından sorumlu olan görevlilerin cezalandırılmasını emretmiştir.⁸⁸ Ayrıca,

⁸³ Himyerî, *Ravdu'l-mi'târ*, 514.

⁸⁴ Buna karşılık 12. yüzyılda Sicilya'da yaşanan baskı ve direniş hareketleri onlarca yıl boyunca devam ettiği için adadan kendi iradeleriyle göç eden aile sayısı oldukça fazla olmuştur.

⁸⁵ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 271.

⁸⁶ Egidi, *Codice Diplomatico*, 113.

⁸⁷ Egidi, *Codice Diplomatico*, 120.

⁸⁸ Egidi, *Codice Diplomatico*, 115-116.

Lucera'daki kilisenin tahsisatını alamadığına dair bir şikâyet de krala iletilmiş ve o da konuyla ilgili gerekli talimatları vermiştir.⁸⁹

Öte yandan, Lucera halkının da bazı şikâyetleri olmuştur. Luceralılardan bazıları vergi toplamada adaletsizliklerin olduğunu, vergiden muaf tutulanlar nedeniyle geri kalan ahalinin üzerindeki vergi yükünün çok arttığını ve mülk sahibi Müslüman şövalyelerin, Müslüman ortakçılarına aşırı yük bindirerek elde ettikleri gelirin büyük kısmını kendi menfaatleri için kullandıklarını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bazı görevlilerin rüşvet ve hediyeler kabul ettikleri iddiasıyla krala dilekçeler sunulmuş, II. Charles da bu şikâyetleri incelemek üzere başka bir şehirde görevli bir hâkimi vazifelendirmiştir.⁹⁰

Bu arada Lucera'ya saldırı öncesinde, Müslümanlara yönelik bazı tacizlerin de yaşandığı görülmektedir. Ancak yazışmalardan, II. Charles'ın bunları daha ziyade münferit vakalar olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Lucera kıyımının gerçekleştiği 1300 yılının Mart ayında, bazı Müslüman tacirler Lucera yakınlarındaki San Severo şehrine girerken saldırıya uğramış, bunun üzerine kral, bölgenin hâkimine suçluların tespit edilmesi ve cezalandırılması talimatını vermiştir.⁹¹ Taylor, bu yazışmadan hareketle, Müslümanlara karşı tutumun giderek olumsuz bir hâle büründüğünü ileri sürmüştür.⁹² Ancak tüm yazışmalar incelendiğinde, bu tür vakaların oldukça sınırlı olduğu ve az sayıdaki belgenin de o döneme has istisnai bir artışı teyit edecek mahiyette olmadığı görülmektedir.

Netice itibarıyla arşiv belgeleri, II. Charles'ın Lucera'ya saldırısını net bir şekilde izah edecek somut bir gerekçe sunmamaktadır. Kralın saldırı öncesindeki yazışmaları, rutin idari talimatlardan ibarettir. Hatta saldırıdan çok kısa bir süre öncesine tekabül eden 1300 yılı temmuz ayının son günlerinde şehre yeni bir yönetici bile atanmış,⁹³ ağustos başında da bu yöneticiden belli aralıklarla atanan hâkim ve diğer kamu görevlilerini belirlemesi istenmiştir.⁹⁴ Bu tür yazışmalar, yaklaşan bir saldırıya hazırlık yapıldığına dair bir izlenim vermemektedir.

Egidi'nin derlediği belgelerde, 5 Ağustos 1300 tarihinde bir kesinti yaşanmakta ve 21 Ağustos 1300 tarihine kadar herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Saldırının bu zaman diliminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Zira 21 Ağustos tarihli belge, kralın saldırı ve talan sonrası verdiği talimatları içermekte; el konulan malların yönetimi, bölgeye giriş ve çıkışların denetimi ile komuta zincirinin yeniden düzenlenmesine dair hükümler içermektedir.⁹⁵ Bu durum, saldırının ani bir karar neticesinde gerçekleştiği ve öncesinde belirgin bir planlama veya gerekçelendirme yapılmadığı izlenimini vermektedir.

Sonuç olarak, Lucera 1300 yılı ağustos ayının ortalarında, tam zamanı ve detayları kesin olarak bilinmeyen ani bir baskınla ortadan kaldırılmış ve Müslümanların yaşadığı istisnai bir şehir olmaktan çıkmıştır. Saldırıyı gerçekleştiren birliklerin mahiyeti bilinmemekle birlikte, harekâtın başında bir asker yerine kralın itimat ettiği sivil bir yetkili olan Giovanni Pipino'nun (ö. 1316) bulunması, bu operasyon için özel bir kuvvetin hazırlandığı intibaini vermektedir. Bu durum, saldırının gizlilik içinde yürütüldüğünü ve detaylı bir şekilde planlandığını düşündürmektedir. Nitekim, II. Charles'ın normal askerî birliklerinin içinde Luceralılar da bulunmaktadır. Saldırı

⁸⁹ Egidi, *Codice Diplomatico*, 117.

⁹⁰ Egidi, *Codice Diplomatico*, 118.

⁹¹ Egidi, *Codice Diplomatico*, 111-112.

⁹² Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 175-176.

⁹³ Egidi, *Codice Diplomatico*, 121-122.

⁹⁴ Egidi, *Codice Diplomatico*, 124-125.

⁹⁵ Egidi, *Codice Diplomatico*, 125-126.

sırasında şehrin savunmasız olduğu, ancak Müslümanların belli ölçüde direniş sergiledikleri, Pipino'nun kaybettiği askerler için kraldan tazminat istemesinden anlaşılmaktadır. Ordu içindeki Luceralıların akıbeti konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak üst düzey yetkililer ve Abdülaziz gibi şövalyelerin esir alınması, ordudaki Müslüman askerlerin hızlı bir şekilde prangaya vuruldukları ya da öldürüldükleri ihtimalini güçlendirmektedir.⁹⁶

Şehir halkının saldırı sırasında öldürülenler dışındaki kısmı esir edilerek köle olarak satılmıştır. Müslümanların mal ve mülklerine el konulmuş, bunların detaylı bir envanteri çıkarılarak satışa sunulmuş veya siyasi gayelerle dağıtılmıştır. Ancak bazı Müslümanların baskından önce mallarının bir miktarını saklamış oldukları anlaşılmaktadır. Taylor bu durumun, saldırı planından bazı kişilerin önceden haberdar oldukları veya saldırganların şehrin tümünü tek seferde ele geçiremedikleri anlamına gelebileceğini ileri sürmüştür.⁹⁷ Böyle bir ihtimal olmakla birlikte, geçmişte yaşanan düşük ürün beyanı ve vergi kaçırma vakalarından da anlaşıldığı üzere, ailelerin servetlerinin ve ürettiklerinin bir kısmını saklamaları tabii bir davranış gibi gözükmemektedir. Hatta atalarının sürgün ve katliamlara maruz kalması, kendilerinin ise otuz yıl önce kaybeden tarafta yer alarak mağlup olması, Lucera'daki Müslüman topluluğun bu tür tedbirleri alışkanlık hâline getirmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Lucera'nın talan edilmesinin veya halkının katledilmesi ya da köleleştirilmesinin ardından yapılan yazışmalardan,⁹⁸ Güney İtalya'nın farklı bölgelerine dağılmış küçük Müslüman toplulukların varlığını sürdürdüğü⁹⁹ ve Müslümanların Lucera civarına geri dönmelerinin engellendiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde bazı Müslümanların bireysel silahlı direniş girişimlerinde bulunduğu da görülmektedir. 1302 yılının haziran ayında çıkarılan bir buyruk, bu tür eylemlere karşı alınan önlemleri açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre, Müslümanların silah ya da silah yerine geçebilecek herhangi bir alet taşımaları yasaklanmış; silahla yakalanmaları durumunda, hür iseler köleleştirilecekleri, köle iseler hem kendilerinin hem de sahiplerinin cezalandırılacakları ve kralın mülkü olarak el konulacakları ilan edilmiştir.¹⁰⁰

Luceralılar arasında, özellikle krala yakın bazı Müslümanların şehrin yıkımından sonra Hristiyan oldukları ve bunun karşılığında kral tarafından kendilerine bazı toprakların tahsis edildiği görülmektedir. Örneğin, eskiden *Aggege* olarak bilinen Luceralı Müslüman bir şövalye, Hristiyanlığı benimseyerek John ismini almış; buna karşılık kral kendisini Lucera yakınlarındaki Troia'da bir ev ile Foggia'da bir üzüm bağıyla ödüllendirmiştir.¹⁰¹ Benzer şekilde, eskiden *Adelasigio*¹⁰² adıyla bilinen ve tüm mal varlığına el konulan bir başka Luceralı Müslüman şövalyenin, Hristiyan olup Nicholas ismini almasından sonra, kralın talimatıyla parası hariç diğer mallarının iadesi sağlanmıştır.¹⁰³

Lucera'nın yıkımında önemli rol oynayan isimlerden biri, II. Charles'ın birçok yazışmasında övgüyle bahsettiği Barololu Iohannis (Giovanni) Pipino'dur. Kendisine her bakımdan tam yetki verilmiş olan¹⁰⁴ ve Lucera saldırısının planlanması, uygulanması ve akabindeki süreçlerden

⁹⁶ Egidi, *Codice Diplomatico*, 148.

⁹⁷ Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 178.

⁹⁸ Örneğin bk. 323 numaralı mektup Egidi, *Codice Diplomatico*, 130-131.

⁹⁹ Bevere, "Ancora Sulla Causa", 227.

¹⁰⁰ Egidi, *Codice Diplomatico*, 348-349.

¹⁰¹ Egidi, *Codice Diplomatico*, 197.

¹⁰² Belgelerde farklı şekillerde (örneğin Adelagis, Adelasio, Abdelasio) geçen bu isim aslında Abdulaziz'dir; bk. Giuseppe Staccioli-Mario Cassar, "The Muslim Colony of Luceria Sarracenorum (Lucera): Life and Dispersion as Outlined by Onomastic Evidence", *Symposia Melitensia* 3 (2006), 4.

¹⁰³ Egidi, *Codice Diplomatico*, 207.

¹⁰⁴ Egidi, *Codice Diplomatico*, 126.

sorumlu tutulduğu anlaşılan Pipino'ya, kral birçok mal ve mülk bağışlamış,¹⁰⁵ hatta adına bir manastır tahsis etmiştir.¹⁰⁶ Pipino'nun, Lucera'nın yıkılmasında ve ardından Civitate St. Marie (Azize Meryem Şehri) olarak yeniden inşasında rol almış olması, bazı tarihçiler tarafından "madalyonun iki ayrı yüzü" olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁷

Kraliyet hazinesi ve ordusu için oldukça önemli olan bu şehrin, geçmişte yaşananlara nispetle oldukça sakin bir dönemde, üstelik II. Charles'ın Sicilya'daki isyan sebebiyle ordusunu sürekli olarak tahkim etmesi gerektiği bir zamanda bu şekilde yok edilmesinin gerekçelerine dair tarihî kaynaklarda somut bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, modern tarihçileri Lucera'nın yıkımı konusunda farklı değerlendirmelere yöneltmiştir. Lucera'nın Müslüman nüfusunun ortadan kaldırılmasının görünürdeki gerekçesi, Hristiyan bağnazlığıdır. 13. yüzyılın son on yılında, Angevin hanedanının hâkim olduğu bölgelerde Yahudilere karşı da tehcir ve Hristiyanlaştırma politikalarının uygulanmış olması, II. Charles'ın Lucera'ya yönelik kıyım ve köleleştirme uygulamalarının en azından görünürde dinî sebeplere dayandığını teyit etmektedir.¹⁰⁸

Nitekim Müslüman Lucera'nın kısa tarihinde Müslüman halkı Hristiyanlığa davet etmeye yönelik çeşitli girişimlerin olduğu bilinmektedir. Yukarıda da ele alındığı üzere, II. Frederick, Papa'nın suçlamalarına cevaben yazdığı bir mektupta, Lucera'daki Müslümanların zaman içinde Hristiyan olacağına dair beklentisini dile getirmiştir. II. Frederick'in bu mektubundan birkaç yıl önce, Papa kendisine hitaben yazdığı bir mektupta, İtalyanca bildiği anlaşılan Müslümanları Hristiyanlığa davet etmek üzere bölgeye Dominikan tarikatına mensup vaizler göndereceğini açıkça belirtmiştir.¹⁰⁹ Bölge ahalisinin Müslüman olmasının misyoner ruhlu Hristiyan cemaatleri harekete geçirdiği, bunların da gerek Papalıktan gerekse saraydan destek alabilmiş olmaları tabii gibi gözükmektedir.

Ancak eldeki kayıtlardan, bu tür Hristiyanlaştırma girişimlerinin II. Frederick ve haleflerinin politikalarında belirgin bir karşılık bulmadığı, Angevinlerin ise son zamanlara kadar bu konuda ısrarcı olmadıkları anlaşılmaktadır. II. Charles'ın dindarlığının görünürde Luceralılara yönelik kıyımın gerekçesi gibi durmasının temelinde, onun Luceralılara yaklaşımındaki değişim yatmaktadır. Nitekim katliamdan yalnızca iki ay önce, 17 Haziran 1300 tarihli bir belgede II. Charles Hristiyanlığı benimsemeleri durumunda Müslüman Luceralıların her türlü vergi, bağış ve zorunluluktan muaf tutulacaklarını, ayrıca Hristiyan olanların çocuklarının da ömür boyu Hristiyanların bile ödediği çeşitli harçları ödemek zorunda kalmayacaklarını ilan etmiştir.¹¹⁰ Söz konusu teşviklerin halkın ne kadarını etkilediği kesin olarak bilinmese de ahalinin bu daveti gelecekte yaşanacaklara dair bir uyarı olarak algılamadığı varsayılabilir.

Lucera'nın yıkımı sonrasında, II. Charles'ın yazışmalarında belirgin bir üslup değişikliği dikkat çekmektedir. Saldırı öncesindeki yazışmalarda daha rutin ve idari bir dil kullanan kral, 21 Ağustos 1300 tarihinden sonra kaleme aldığı yazışmaların hemen hepsinde kendisini koyu bir Hristiyan hükümdar olarak tanımlamış; İslam'ı ve Luceralı Müslümanları aşağılayıcı bir söylem benimsemiştir. Müslümanların topraklarında yaşıyor olmasının kendileri için utanç verici¹¹¹ bir

¹⁰⁵ Egidi, *Codice Diplomatico*, 128, 132-136.

¹⁰⁶ Egidi, *Codice Diplomatico*, 354.

¹⁰⁷ Harper, *Patronage*, 20-21.

¹⁰⁸ Şener Aktürk, "Not So Innocent: Clerics, Monarchs, and the Ethnoreligious Cleansing of Western Europe", *International Security* 48/4 (2024), 120.

¹⁰⁹ Huillard-Breholles, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, 4/452.

¹¹⁰ Egidi, *Codice Diplomatico*, 114-115.

¹¹¹ Metinde geçen "*dedeabat non modicum*" kavramını oldukça utanç verici veya uygunsuz olarak tercüme etmek mümkündür; bk. Egidi, *Codice Diplomatico*, 127.

durum olduğunu ileri süren II. Charles, onların varlığını Hristiyanlık için bir tehdit ve fitne olarak tanımlamış, kendisini de bu fitneyi temizleyerek Hristiyanlığa büyük fayda sağlamış Haçlı bir misyoner olarak takdim etmiştir. Saldırının hemen akabinde yazdığı bir mektupta, atalarının Tanrı'ya olan bağlılığını ve Katolik inancını yayma konusundaki kararlılığını vurgulayarak Lucera'daki Müslümanların kökünün kazınmasını dinî bir görev telakki ettiğini ve onları bölgeden sürmenin zamanının geldiğini düşündüğü için Lucera'ya saldırı düzenlediğini ima etmiştir. Lucera'nın ismini *Civitas Sanctae Mariae* (Azize Meryem Şehri) olarak değiştiren II. Charles, Müslümanların yerine Hristiyan yerleşimciler getirme arzusunu, bir iskân politikasının ötesinde, Tanrı'nın Krallığı'na hizmet olarak tanıtmıştır. II. Charles bu misyonunu, Lucera'daki caminin bir kiliseye dönüştürüleceği ve Meryem'e ithaf edileceği taahhüdüyle perçinlemek istemiştir.¹¹²

Hristiyanlığa hizmet algısını pekiştirmek isteyen II. Charles, Lucera'daki camiye kaba inşaatı kalana kadar yıktırmış ve yerine bir kilise inşa ettirmiştir. Burayı bir piskoposluk olarak tahsis eden kral, piskoposun yanına yirmi rahip atanmasını emretmiş, bunlardan dördünün dinî ilimlerle uğraşmasını şart koşmuştur.¹¹³

Napoli arşivlerini tasnif edenlerden biri olan Riccardo Bevere, I. Charles ve oğlu II. Charles'ın, Latin Kilisesi'nin sapkınlık olarak nitelediği Yahudilik ve İslam'a karşı tepkili olduklarını ve Hristiyan dinini yayma ve kurumlarını güçlendirme konusunda çaba gösterdiklerini ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Lucera'nın zenginliğinin yeniden paylaştırılmasının da yıkımın arkasındaki nedenlerden biri olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre, Lucera'nın yıkımı anlık bir tepkiden ziyade daha geniş bir politik ve ideolojik bağlamda değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, Bevere de II. Charles'ın Lucera saldırısının hemen ardından, yaklaşık iki yüz hür veya serf statüsündeki Müslüman aileyi şehre yerleştirmesini dikkat çekici bulmaktadır. Her ne kadar bu Müslümanların cami inşa etmelerine ve ezan gibi dinî sembollerine izin verilmemiş olsa da bu kararın kralın yıkım politikalarına dair bir pişmanlık işareti olarak yorumlanabileceğini ileri sürmüştür. Nitekim II. Charles'ın oğlu Robert, "Papa'nın şampiyonu" olarak taçlandırılmış olmasına rağmen gerek Lucera'daki gerekse Güney İtalya'nın diğer şehirlerindeki Müslüman azınlıklara, kamusal alanda dinlerini ifade etmedikleri sürece dokunulmaması emrini vermiştir.¹¹⁴

Bir başka yoruma göre II. Charles'ın kendisini "Papa'nın şampiyonu" ve "kutsal hacın taşıyıcısı" olarak konumlandırma çabası, politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Kudüs ve Sicilya Kralı unvanlarını taşımasına rağmen her iki bölge üzerindeki etkisini büyük ölçüde kaybetmiş olması, Papalığın gözünde itibarının zedelenebileceği endişesini doğurmuş; bu sebeple, Müslüman ve Yahudilere karşı sert politikalar izlemiştir.¹¹⁵

II. Charles, Papalığın alternatif bir soyluyu desteklemesi durumunda kendisi aleyhine yapılacak propagandanın en önemli malzemesini geçmişte olduğu gibi yine Luceralı Müslümanların oluşturacağını muhtemelen farkındaydı. Ancak yazışma ve arşiv belgelerinde, uluslararası alandaki başarısızlıklarına rağmen Papalığın II. Charles'a olan desteğinde belirgin bir azalmanın olduğuna dair bir temayül görülmektedir. Bu desteğin, oğlu Robert'in dönemini de kapsadığı bilinmektedir. Buna rağmen, Lucera'nın yıkımında Papalık baskısının etkili olduğu yönündeki değerlendirmelerin dikkate alınması gerekmektedir. Bevere'ye göre, II. Charles Lucera'ya yönelik

¹¹² Egidi, *Codice Diplomatico*, 127-128.

¹¹³ Egidi, *Codice Diplomatico*, 331-334.

¹¹⁴ Bevere, "Ancora Sulla Causa", 222-228.

¹¹⁵ Örneğin Abulafia bunu ima etmektedir; bk. Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 284. Nitekim kilisenin güçlü veya siyasi liderlerin kendi aralarındaki rekabet gibi sebeplerle Papalığın manevralarının daha etkili olduğu dönemlerde Hristiyan olmayanlara yönelik baskıcı ve tasfiyeci hareketlerin daha belirginleştiği görülmektedir; bk. Aktürk, "Not So Innocent", 114-115.

girişiminin açacağı zararların farkındaydı; ancak kilisenin yoğun baskısı nedeniyle bu kararı almak zorunda kalmıştı.¹¹⁶

David Abulaifa, Aragon kralı III. Alfonso'nun (ö. 1291) 1287 yılında,¹¹⁷ hemen hepsi Müslüman olan Minorka Adası'ndaki nüfusun tümünü köleleştirerek satmasının, Lucera Müslümanlarının başına gelenlere bir örnek teşkil etmiş olabileceğini ileri sürer. Üstelik Minorka'daki Müslümanlar Aragon'a bağlı oldukları hâlde tamamen bağımsız bir statüdeyken, Lucera Müslümanları neticede kendi krallarına bağımlı serf konumundaydı. Bu durum, II. Charles'ın eylemini kendince daha meşru bir zemine oturtmaktaydı.¹¹⁸ Nitekim Lucera'nın talan edilmesinin hemen ardından kralın gönderdiği bir mektup, bu meşruiyet arayışını somutlaştırmaktadır. Daha önce yaptığı hizmetler karşılığında kendisine toprak ve mülk tahsis edilen Luceralı Müslüman şövalye Adelasio¹¹⁹ hakkında yazılan bir mektupta, tahsisatın hukuki dayanağının olmadığı belirtilmiştir. Kral, bir hizmetkârın mülk sahibi olamayacağını, mevcut servetin aslen lorduna ait olduğunu ileri sürerek Adelasio'nun mülklerini geri almış ve bu toprakları güvendiği bir Hristiyan şövalyeye vermiştir. Aynı mektupta, Müslümanların mallarına el konulmasına gerekçe olarak, bu topluluğun bölgedeki varlığının Hristiyan halkın refahı üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması gösterilmiştir.¹²⁰

Başta Egidi olmak üzere bazı tarihçiler, II. Charles'ın Lucera'ya saldırısının asıl nedeninin, Sicilya'daki savaşlar sebebiyle zora giren hazinesine kısa vadeli bir katkı sağlamak olduğunu ileri sürmüştür. Egidi'ye göre, Angevin hanedanı borç yükü altında doğmuş ve Sicilya ile Güney İtalya'nın fethine yönelik harcamalar başlangıçta Papalığın desteğiyle karşılanmışsa da bu kaynaklar hızla tükenmiştir. Sicilya'da patlak veren Vesper İsyanı sırasında finansman bulmakta güçlük çeken II. Charles mali kaynak arayışına girmiş ve nihayetinde Lucera'yı hızla nakde çevirebileceği bir varlık olarak görmüştür.¹²¹ Nitekim nüfusun zarar görmeden köle olarak satışı, mal ve mülklerin en ince detayına kadar hesabının tutulması gibi belgelere de yansıyan titiz uygulamalar, kralın saldırıdan ciddi bir ekonomik kazanç beklentisi olduğu tezini destekler niteliktedir.

Her ne kadar ekonomik kazanç elde etme arzusu saldırının temel motivasyonlarından biri olsa da tek nedeni olmadığı açıktır. Nitekim Abulafia, II. Charles'ın Lucera'daki mal, mülk ve köleleştirilen insanların satışından elde ettiği gelirin, kralın arzu ettiği seviyelere ulaşmamış olabileceğini öne sürmüş; bu durumu, Minorka gibi yerlerde yaşanan benzer gelişmeler sebebiyle köle piyasasındaki arz artışına ve buna bağlı olarak da fiyatların gerilemiş olmasına bağlamıştır.¹²² Gerçekten de 1301 yılının mart ayında kaleme alınan bir mektuptan, hâlâ satılamamış olan köle ve malların olduğu anlaşılmaktadır. Bahse konu kölelerin yaşlı ve güçsüzlerden oluştuğu ifade edilse de kral bunların da bir an önce elden çıkarılmasını istemektedir.¹²³

Bu hızlı satış baskısının, Sicilya'da süregelen savaşların finansmanını sağlama amacı taşıdığı açıktır. Her ne kadar II. Charles arzu ettiği meblağlara ulaşamamış olsa da geçici bir süreliğine

¹¹⁶ Bevere, "Ancora Sulla Causa", 227.

¹¹⁷ III. Alfonso, aynı zamanda Manfred'in anne tarafından torunudur ve kardeşi James'in Sicilya üzerindeki hak iddialarına da destek vermiştir.

¹¹⁸ Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 282.

¹¹⁹ İsim, belgede geçtiği hâliyle kullanılmıştır.

¹²⁰ Egidi, *Codice Diplomatico*, 130-132.

¹²¹ Pietro Egidi, "La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione", *Archivio Storico per le Province Napoletane* 38/1 (1913), 707; a.m.f., "La Colonia Saracena", 1914, 697-699. Taylor da Egidi'nin görüşüne yakın durmaktadır; bk. Taylor, *Muslims in Medieval Italy*, 185-187.

¹²² Abulafia, "The Last Muslims in Italy", 283-284.

¹²³ Egidi, *Codice Diplomatico*, 227, 266.

hazinesini rahatlatmıştır. Bir başka ifadeyle Abulafia'nın iddia ettiği gibi kralın arzu ettiği meblağda bir getiri elde edememiş olması, Egidi'nin saldırının temelinde kısa vadeli ekonomik gerekçelerin yattığına dair tezini çürütmektedir. Aksine, Lucera saldırısının planlanmasında ekonomik beklentilerin önemli bir yer tuttuğunu düşündürmektedir.

Her hâlükârda Lucera kıyımı gibi öngörüsüz politikaların hazinenin uzun vadeli nakit akışlarını ciddi ölçüde bozduğu görülmektedir. II. Charles yazışmalarından birinde, Luceralıların mal varlıklarının hazineye katkı sağladığını ve elde edilen kazancın, bölgeden giden nüfustan toplanan vergi gelirlerinin üzerine çıktığını iddia etmiştir.¹²⁴ Ancak mektubun, Lucera saldırısının üzerinden henüz bir ay bile geçmemişken kaleme alındığı düşünülürse, vergi gelirlerinin bu kadar kısa bir zaman diliminde yeniden toparlanabilmesi mümkün gözükmemektedir. Zira Lucera'nın yeni yerleşimcilere tahsis edilmesi ve bu nüfusun gelir getiren faaliyetlere başlaması böylesine kısa sürede gerçekleşmeyecek faaliyetlerdir. Bu süreçte, en iyi ihtimalle el konulan malların tasnifi ve güvenilir bir bölgeye aktarılıp değer takdiri yapılması tamamlanmış olabilir. Bu durumda ya mektubun tarihi yanlıştır ya da kral görmeyi arzuladığı tabloyu yansıtmıştır.

Ayrıca, Lucera'ya yönelik operasyonun kendisinin de önemli bir maliyet oluşturduğu unutulmamalıdır. Her şeyden öte Luceralıların el konulan mal ve mülklerinden bir kısmı çeşitli vesilelerle krala ve kiliseye hizmet edenlere bahşedilmiştir.¹²⁵ Kalan ev, tarla ve bahçelerin de önemli bir bölümü şehre yerleştirilmek istenen ahaliye dağıtılmıştır. Hatta yerleşimi teşvik etmek amacıyla söz konusu mülklerden gelecekte elde edilebilecek olan vergi gelirinden bile vazgeçilmiştir. Öte yandan askerî harekâtın kendisi, yüksek bir masraf gerektirmiş, talan edilen şehrin yeniden ihyası beklenenden daha uzun sürmüştür. Baskın sırasında öldürülen Müslümanların cesetlerinin kaldırılması, yıkılan altyapının tamiri, köleleştirilen ve artık üretmeyen nüfusun satışına kadarki zaman diliminde konaklama dâhil iâşesi ve taşınması,¹²⁶ el konulan malların nakliyesi, tasnifi ve depolanması gibi süreçler ciddi maliyetlere yol açmış olmalıdır. Nitekim saldırıdan bir yıl sonra bile kral, masrafların karşılanması ve azalan hazine gelirlerinin ikamesi için diğer bölgelerden ek vergi toplamak zorunda kalmıştır.¹²⁷

Şehrin yeniden yerleşime açılabilmesinin de kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Zira saldırıdan bir yıl sonra bile şehre yeni yerleşimciler çekmek için ciddi teşvikler sunulmuştur. Örneğin, şehre yerleşmeleri hâlinde ailelere durumlarına uygun bedava konut tahsis edileceği, bu konutlardan vergi veya kira alınmayacağı vaat edilmiştir. Ayrıca, yeni yerleşimciler on yıl boyunca her türlü vergiden muaf tutulmuş, tarım arazileri üzerinde bağcılık veya meyvecilik yapmalarına izin verilmiştir. Söz konusu faaliyetler için alınacak vergi, ürünün hasılasından değil, dikilen asma fidanı üzerinden belirlenmiş ve bu muafiyetin beş yıl boyunca devam edeceği hükme bağlanmıştır. Buradan, toprakların özellikle belli zirai ürünlere tahsis edildiği ve üzümçülüğün teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Tarım arazilerinin ve bahçelerin boş bırakılmaması konusu sıklıkla ifade edilmiş ve bölgenin bir an önce eski üretim gücüne erişmesi istenmiştir. Ticaret konusundaki teşviklerle de desteklenen bu politikalara ilaveten şehrin meralarına diğer yerleşimlerden hayvanların sokulması yasaklanmış ve kilise ile şövalyelerin yeni yerleşimcilerin

¹²⁴ Egidi, *Codice Diplomatico*, 132.

¹²⁵ Örneğin bk. 549 numaralı mektup Egidi, *Codice Diplomatico*, 266.

¹²⁶ Kişilerin toplu hâlde bir yerden diğerine taşınması, özellikle de taşınan kişiler gitmeye istekli olmayan tutsaklarsa, çok kolay olmamıştır. Örneğin, bir mektupta, aralarında Müslüman şövalyelerin de bulunduğu dört yüzü aşkın Luceralıdan oluşan bir grubun Napoli'ye nakli sırasında, içlerinden bazılarının yolda öldüğü ifade edilmiştir; bk. 322 numaralı mektup Egidi, *Codice Diplomatico*, 130.

¹²⁷ Egidi, *Codice Diplomatico*, 295.

ihtiyaçlarına öncelik vermesi emredilmiştir.¹²⁸ Tüm bu teşviklere rağmen şehrin eski üretim gücüne ulaşmasının uzun zaman aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim teşviklerin benzerlerinin daha sonra da belli aralıklarla ilan edilmiş olması,¹²⁹ Lucera'nın ihyasının kısa sürede gerçekleşmediğini göstermektedir.

Bir başka görüş de gelişmeleri dönemin dinamikleri içinde okumaya çalışmıştır. Lucera'nın Müslümanlardan arındırılıp Hristiyan bir şehir olarak yeniden kurgulanması, II. Charles'ın merkeziyetçi bir devlet kurma çabalarının parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşe dayanak olarak da Orta Çağ Avrupa'sında kralların, saray, kilise ve yerel lordlar arasındaki güç dengesi çerçevesinde hareket etmek zorunda kalması, toprakların idaresinde Papalığa bağlı ruhban kesiminin yanı sıra lord ve şövalyelere bağımlı olması gösterilmiştir. Bu bağlamda, azınlıklardan boşaltılan bölgeler doğrudan sarayın idaresi ve bürokrasisine tabi olacak şekilde yeniden tasarlanabiliyordu. Bu çerçevede Lucera'nın Müslümanlardan arındırılıp Hristiyan bir şehir kurgusu ile yeniden inşasını, II. Charles'ın merkeziyetçi bir devlet kurma çabasının planlı bir uygulaması olarak değerlendirenler olmuştur.¹³⁰

Böyle bir iddia, İspanya ve Sicilya gibi yerler için anlamlı olsa da Lucera için çok geçerli gözükmemektedir. Zira Lucera ve halkı zaten doğrudan saraya bağlıydı. Şehirdeki idari kararlar saray bürokrasisi tarafından alınır, atamalar kral tarafından yapılır ve anlaşmazlıklar doğrudan krala taşınırdı. Lucera özelinde kilisenin de yerel toprak aristokrasisinin de etkisi çok zayıftı. Öyle ki, Papalığın şehrin kilisesinin harap durumu hakkındaki şikâyetlerini hem Frederick ve halefleri hem de Angevinler belki de bu sebeple çok dikkate almamışlardı.

Lucera'ya yönelik saldırının geri planında çok sayıda dinamiğin bir arada işlediğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Hristiyanlığın merkezine bu kadar yakın bir şehrin geçmişte gösterdiği direniş ruhunun ve Müslüman nüfusunun savaşçı kimliğinin Papalığı ve kuzeydeki şehir devletlerini endişelendirdiği açıktır. Bu gücün gelecekte aleyhlerine kullanılabilecek olma ihtimalinin ortadan kaldırılması, Angevin hanedanından ziyade Papalık ve kuzeydeki şehirlerin menfaatine olmuştur. Bu çerçevede II. Charles'ın, Sicilya konusunda arkasında duran Papalığın bu yöndeki baskılarına boyun eğmek durumunda kalmış olması oldukça muhtemeldir. Papa'nın desteğini geri çekmesi ve daha da önemlisi geçmişte babasına yapıldığı gibi topraklarının bölge dışından bir aristokrata teklif edilmesi ihtimali, Sicilya'daki gelişmeler sebebiyle kan kaybeden hanedanını korumak zorunda olan II. Charles'ı bu kararı almaya itmiş olabilir. Nitekim Lucera'ya yönelik saldırının ve sonrasında yapılan mal taksiminin dikkatli bir şekilde planlandığı, ancak saldırı sonucu ortaya çıkan olumsuz durumun tüm boyutlarıyla takdir edilemediği anlaşılmaktadır. II. Charles'ın kendini Hristiyanlığın kurtarıcısı olarak göstermeye çalışmasını ve şehrin yeniden inşasına kutsal bir sembolizm atfetmesini de bu çerçeveden okumak mümkün gözükmemektedir.

Sonuç olarak, gerekçesi ne olursa olsun Avrupa'da yaşayan diğer Müslüman topluluklar gibi Luceralılar da tarih sahnesinden silinmiştir. 1300 yılındaki yıkımın ardından, Müslümanların Güney İtalya'da kültürel ve toplumsal bir varlık oluşturacak ölçüde bir arada yaşamalarının imkânı kalmamıştır. Bununla birlikte, bazıları dinlerini zor şartlar altında dahi olsa yaşayarak, bazıları

¹²⁸ Egidi, *Codice Diplomatico*, 290-295.

¹²⁹ Örneğin bk. 654 ve 754 numaralı mektuplar Egidi, *Codice Diplomatico*, 323-331, 373-376. Bu mektupların tarihleri sırasıyla 10 Ocak 1302 ve 29 Şubat 1304'tür. Tarihlerden anlaşılacağı üzere teşvikler kralın arzu ettiği ölçüde işe yaramamıştır.

¹³⁰ Harper, *Patronage*, 20, 27.

gizleyerek veya Hristiyanlığa geçerek varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır. Ancak zamanla asimile olmuşlardır.

Bölgedeki nüfusun DNA yapısı üzerine yapılan modern araştırmalar, Lucera'da Kuzeybatı Afrika kökenli genetik malzemelerin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte söz konusu genetik izler Lucera'nın civarındaki şehirlerde daha belirgin şekilde tespit edilmiştir.¹³¹ Bu durum, Lucera'daki Müslüman nüfusun doğrudan yok edilmek yerine farklı bölgelere dağıtılmış olduğunu ve asimilasyon sürecinin zaman içinde, görece yavaş bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Lucera'daki Müslüman yerleşiminin kuruluşu, gelişimi ve yıkımını Orta Çağ İtalya'sında din, siyaset ve toplumsal yapılar arasındaki karmaşık ilişkiler bağlamında incelemektedir. Araştırma sürecinde kullanılan belgeler, özellikle Müslüman azınlıkların tarihini değerlendirirken yalnızca resmî Hristiyan kaynaklarına dayanmanın ne derece yeterli olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Lucera örneği, resmî belgelerin tarih yazımındaki belirleyici rolünü ve alternatif kaynakların eksik olduğu durumlarda anlatıyı nasıl tek taraflı biçimlendirdiğini gözler önüne sermektedir. Kraliyet ve Papalığa ait yazışmalar, Müslüman toplulukların toplumsal ve ekonomik konumları hakkında ayrıntılı bilgiler sunsa da bunları, dönemin siyasi ve ideolojik önceliklerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Özellikle doğrudan kraliyete bağlı olan Lucera bağlamında, bu tür belgelerin tarihsel yorum üzerindeki etkisi daha da belirgindir.

Bu durum, tarih yazımında önemli bir metodolojik soruna işaret etmektedir: Yalnızca resmî belgelerden hareketle oluşturulan bir anlatı, kaçınılmaz olarak eksik ve yanlı olacaktır. Bu çalışmada, Lucera örneğinde resmî söylemlerdeki boşlukların eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesi ve alternatif yorumlarla desteklenmesi gerektiği ortaya konmuştur.

İster zorunlu bir sürgün neticesinde, isterse de daha iyi bir yaşam arayışı gibi sebeplerle başlatılmış olsun, toplu göçler hem boşalan hem de yerleşim olarak benimsenen bölgelerin demografik dengelerini derinden etkilemiştir hiç şüphesiz. Bugünün şartlarında dahi oldukça ciddi lojistik kaynakların tahsis edilmesini gerekli kılan tehcir ve göç hareketlerinin tarih boyunca tetiklediği olguları derinlemesine anlayabilmek için bu tür gelişmelere farklı açılardan yaklaşabilmek önemlidir. Sicilya'dan göç, Lucera'nın bir Müslüman yerleşimi olarak kuruluşu ve yıkımı gibi olaylar, sadece siyasi ve dinî boyutlarıyla değil, ekonomik ve toplumsal bağlamlarıyla da ele alınmalı, farklı kaynaklardan beslenen çok yönlü analizlerle değerlendirilmelidir. Örneğin, Müslüman Lucera'nın İtalya ekonomisine katkıları ya da Müslüman nüfusun sürgün edilmesinin yerel tarım ve ticaret üzerindeki uzun vadeli etkileri daha derinlemesine araştırılmalıdır. Lucera'nın tarihi, yalnızca bir yıkım sürecinin anlatısı değil, aynı zamanda Orta Çağ Akdeniz'inde din, kültür ve politika arasındaki etkileşimleri anlamak açısından da önemli bir örnek sunmaktadır. Müslüman Lucera'nın kuruluşu ve yıkımı, dinî ve siyasi dinamiklerin iç içe geçtiği, söylem ve uygulamaların bağlama göre değişkenlik gösterdiği bir süreçtir.

Öte yandan 12. ve 14. yüzyıllar arasındaki Avrupa, Akdeniz ve İslam dünyasının siyasi ve toplumsal yapıları, modern anlamda kullanıldığı şekliyle “hoşgörü” ve “hoşgörüsüzlük” gibi kavramlarla değerlendirilmemelidir. Bu kavramlar, Orta Çağ bağlamında ideolojik bir ideal olmaktan çok,

¹³¹ Cristian Capelli vd., “Moors and Saracens in Europe: Estimating the Medieval North African Male Legacy in Southern Europe”, *European Journal of Human Genetics* 17 (2009), 850-851.

değişken ve pragmatik yönetim araçları olarak işlev görmüştür. Haçlı Seferleri, Reconquista (Yeniden Fetih) ve dönemin güç mücadeleleri, dinî gerekçelerle siyasi ve ekonomik çıkarların iç içe geçmesine yol açmış; kimi zaman çatışmayı, kimi zaman ise iş birliğini teşvik etmiştir. Endülüs ve İtalya'da olduğu gibi, farklı dinî topluluklar arasındaki kültürel alışveriş ve ekonomik ortaklık, kimi zaman bir arada yaşamayı mümkün kılmış ancak bu denge, genellikle siyasi rekabet ve dinî motivasyonların baskısı altında kırılğan kalmıştır.

Bu bağlamda, hoşgörüsüzlük çoğunlukla dinî retorik aracılığıyla meşrulaştırılmış, savaş ve tehcir politikaları ideolojik söylemlerle desteklenmiştir. Ancak tarihsel örnekler, bu politikaların aynı zamanda toprak ve ekonomik kaynaklar üzerindeki güç mücadeleleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Lucera örneği de resmî belgelerde dinî söylemler ön planda olsa da şehrin kaderinin aslında ekonomik ve siyasi çıkarlarla belirlendiğini ortaya koymaktadır. İktidarların dinî hoşgörü politikalarının sabit ve değişmez ilkeler yerine, pragmatik kaygılar doğrultusunda şekillendiğini gösteren Lucera'nın hikâyesi, sadece bir Müslüman topluluğun tarih sahnesinden silinişini değil, aynı zamanda Orta Çağ'da din, politika ve kültür arasındaki karmaşık ilişkilerin daha geniş çaplı toplumsal dönüşümlere nasıl katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu tür olaylar, tarih yazımında daha bütüncül ve çok yönlü bir yaklaşımın gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Abdulrahman, Ammar-Chomari, Alaa Aldin Al. "Architectural and Numismatic Traces of Arabic Cultural Exchange between Sicily and Greater Syria". *Muslim Sicily: Encounters and Legacy*. ed. Nuha Alshaar. 179-205. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2024.
- Abulafia, David. "Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II's Relations with Jews and Muslims". *Studies in the History of Art 44/Symposium Papers XXIV: Intellectual Life at the Court of Frederick II Hohenstaufen* (1994), 213-224.
- Abulafia, David. "The Kingdom of Sicily under the Hohenstaufen and Angevins". *The New Cambridge Medieval History V: c.1198-c.1300*. ed. David Abulafia. 5/498-522. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Abulafia, David. "The Last Muslims in Italy". *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society* 125 (2007), 271-287.
- Aktürk, Şener. "Not So Innocent: Clerics, Monarchs, and the Ethnoreligious Cleansing of Western Europe". *International Security* 48/4 (2024), 87-136. https://doi.org/10.1162/isec_a_00484
- Almond, Ian. *Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians across Europe's Battlefields*. Londra: I. B. Taurus, 2009.
- Amari, Michelle. *Storia dei Musulmani di Sicilia*. 3 Cilt. Floransa: Felice de Monnier, 1854.
- Bevere, Riccardo. "Ancora Sulla Causa della Distruzione della Colonia Saracena ai Lucera". *Archivio Storico per le Province Napoletane* 60/21 (1935), 222-228.
- Britt, Karen C. "Roger II of Sicily: Rex, Basileus, and Khalif? Identity, Politics, and Propaganda in the Cappella Palatina". *Mediterranean Studies* 16 (2007), 21-45.
- Capelli, Cristian vd. "Moors and Saracens in Europe: Estimating the Medieval North African Male Legacy in Southern Europe". *European Journal of Human Genetics* 17 (2009), 848-852.
- Egidi, Pietro (ed.). *Codice Diplomatico dei Saraceni di Lucera*. Napoli: Tip. L. Pierro, 1917.
- Egidi, Pietro. "La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione". *Archivio Storico per le Province Napoletane* 36/4 (1911), 598-694.
- Egidi, Pietro. "La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione". *Archivio Storico per le Province Napoletane* 38/1 (1913), 115-144.
- Egidi, Pietro. "La Colonia Saracena di Lucera e la Sua Distruzione". *Archivio Storico per le Province Napoletane* 39/4 (1914), 697-766.
- Fancy, Hussein. "Theologies of Violence: The Recruitment of Muslim Soldiers by the Crown of Aragon". *Past & Present* 221 (2013), 39-73.
- Filangieri di Candida, Riccardo vd. (ed.). *I Registri della Cancelleria Angioina*. 50 Cilt. Napoli: Accademia Pontaniana, 1950-2010.
- Forey, A. J.. "Western Converts to Islam (Later Eleventh to Later Fifteenth Centuries)". *Traditio* 68 (2013), 153-231.
- France, John. "Conquering Cortenova". *Medieval Warfare* 10/1 (2020), 14-19.
- Frank, Maria Esposito. "Dante's Muhammad: Parallels between Islam and Arianism". *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society* 125 (2007), 185-206.
- Gabrieli, Francesco. "Frederick II and Moslem Culture". *East and West* 9/1-2 (1958), 53-61.
- Guarna, Romualdo. *Romualdi Salernitani Chronicon*. ed. C. A. Garufi. Castello: Casa Editrice Scipione Lapi, 1935.
- Guiraud, M. Jean. *Les Registres d'Urbain IV*. 4 Cilt. Paris: Ancienne Librairie Thorin & Fils, 1901-1904.
- Harper, Alexander. *Patronage in the re-Christianized Landscape of Angevin Apulia: the Rebuilding of Luceria Sarracenorum into Civitas Sanctae Mariae*. Toronto: University of Toronto, Doktora Tezi, 2014.
- Himyeri, Muhammed b. Abdulmun'im el-. *Ravdu'l-mi'târ fi haberi'l-egtâr*. ed. İhsan Abbas. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 2. Basım, 1984.
- Huillard-Breholles, J. L. A. (ed.). *Historia Diplomatica Friderici Secundi*. 6 Cilt. Paris: Henricus Plon, 1852-1861.
- İbn Cübeyr, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed. *Rihletu İbn Cübeyr*. Beyrut: Dar ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.

- İbn Nazîf el-Hamevî, Ebi'l-Fedâil Muhammed b. Ali. *et-Târîhu'l-mansûrî telhîs el-keşf ve'l-beyân fî havâdisi'z-zam'an*. ed. Ebu'l-iyd Dudu. Şam: Matbaatu'l-Hicâz, 1981.
- Karamuk, Gümeç. "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası ile İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması". *Belleten* 57/219 (1993), 447-480.
- Mangialardi, Nunzia M.. "Le Maestranze Saracene a Lucera (FG) nel XIII Secolo". *Les Mélanges de l'École française de Rome-Moyen Âge (MEFRM)* 129/2 (2017), 517-533.
- Metcalfe, Alex. *The Muslims of Medieval Italy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.
- Sezgin, Fuat. *İslam'da Bilim ve Teknik*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2. Basım, 2008.
- Staccioli, Giuseppe-Cassar, Mario. "The Muslim Colony of Luceria Sarracenorum (Lucera): Life and Dispersion as Outlined by Onomastic Evidence". *Symposia Melitensia* 3 (2006), 1-20.
- Şahin, Seyhun. *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.
- Şakiroğlu, Mahmut H.. "Sicilya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Taylor, Julie Ann. *Muslims in Medieval Italy: The Colony at Lucera*. Lanham: Lexington Books, 2005.
- Weltecke, Dorothea. "Emperor Frederick II, Sultan of Lucera, Friend of the Muslims, Promoter of Cultural Transfer: Controversies and Suggestions". *Cultural Transfers in Dispute: Representations in Asia, Europe and Arab World since the Middle Ages*. ed. Jörg Feuchter vd. 85-106. Frankfurt: Campus-Verlag, 2011.
- Yıldız, Yusuf. "Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250) ve İslam Bilim Mirası". *Journal of History Studies* 9/1 (2017), 175-198.
- Yıldız, Yusuf. "15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 40 (2017), 67-88.